Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 217 (11715) | 1981 чылдың сентябрь 18, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

МАЛ ЧЕМИ КУРЛАВЫРЛААРЫНГА БҮГҮ БАР АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

НЕМЕЛДЕ ЭВЭЭЖЭЭН, ЧҮГЕ?

Республикага мал чемнери белеткээр талазы-биле чарлаттынган шалыпчы ийи ай доозулгаш, ооң түннелиин үндүрген. Ынчалза-даа чемнер белеткээри хүннүң айтырыы болуп хевээр артпышаан. Чүге дээрге белеткеп алган чемнер шоолуг эвес, ол-ла үеде ооң курлавырларын көвүдедириниң болдунар аргазы бар болуп турар.

Сентябрьның 14-ке чедир республикада ниитизи-биле 93977 тонна сиген белеткеттинген азы онаалданыр 47 хуузу. Сенаж 17 мың ажыг тонна салдынган, план 28,4 хуу күүсеттинген. Силос массазын 111605 тонналы салган. Витаминниг сиген далганын 5322 тонналы бүдүрген. Ооң планы 76 хуу күүсеттингеи. Будук-бүрүңү 15689 тонналы курлавырлаан.

Сентябрьның 7-ден 14-ке чедир үеде белеткээн чемнерни алырга, немелде озүлде мындыг болган: сиген 7572 тонна — 3,8 хуу, сенаж 2702 тонна — 4,3 хуу, витаминниг сиген далганы 466 тонна — 6,6 хуу, силос 18195 тонна, будук-бүрү — 185 тонна.

Сиген белеткээрииниң планын күүседип алган Мөдүүн-Тайга районуң ажыл-агыйлары сиген кезерни үргүлчүлевишаан турар болгаш эрткен чеди хонукта 100 тонналы немей кылган. Бо талазы-биле Барыын-Хемчик (73,5 хуу), Бай-Тайга (72,3 хуу) болгаш Тес-Хем (61,7 хуу) районнарның совхозтары мурнап турар. Эрткен чеди хонукта Барыын-Хемчиктиң ажыл-агыйлары сигенни ооң мурнунда кылганынга 2818 тонналы — 6,3 хуулу. Бай-Тайганыы — 1271 тонналы — 11,8 хуулу. Тес-Хемниң — 1512 тонналы 8,7 хуулу немей белеткеп алган. Моон алырга, бир эвес сигенчилерниң ажылын болурчогууру-биле организастап, олче кичээнгей салыр болза, оске-даа районнар сигенни немей белеткеп ап болурунуң аргазы бар-дыр.

Ындыг турбуже, мурнунда сиген кезип белеткээринге хожудап турган болгаш улуг болдунар аргалалыг районнар немелдени көвүдетпейн турары мырыңай элдептиг. Чижээ, Таңды районга неделя дургузунда чүгле 147 тонна сиген немешкеп, азы немелде озүлде 0,7 хуу болган. Ол-ла үеде Тожу районуңу ажыл-агыйлары дөңгүп-ле 173 тонна, Бии-Хемнин — 218, Каа-Хемнин — 240 тонна немелделиг болган. Ол ышкаш хой сиген белеткээр Улуг-Хем биле Чоон-Хемчик районнарның совхозтары база хожудап турар.

Мал чеми сиген белеткеп турар 65 совхозтан 8 ажыл-агый сиген кезип белеткээриниң планын ам ажыр күүседип алган. Ооң оске совхозтар сиген белеткээрииниң планныг онаалдазын күүседир төлээде, ам-даа улуг күжениишкинни үндүрери негеттинип турар.

Чулуктуг чем болур сенаж салырын болдунар аргалыг чөрлеп ам-даа үргүлчүлеп турар. Чижээ, эрткен неделяда республикага ниитизи-биле 2700 тонна ажыг сенаж немешкен азы 4,5 хуу озүлделиг болгаи. Ылангыя Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары чемниң ол хевирин белеткээрииге 17,1 хуу немелде озүлдени чедип алган. Чоон-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозка сенаж салырынын немелде озүлдеэи чеди хонук дургузуида 23,4 хуу болган.

Витаминниг сиген далганын будүрериниң планын Барыын-Хемчик (130,4 хуу). Кызыл (122,5 хуу) болгаш Бай-Тайга (101 хуу) районнар ажыр күүсеткилээн. Ол ышкаш Бии-Хем, Таңды болгаш Улуг-Хем районнарының совхозтары бедик шылаңлыг витаминниг чемни будүрериниң планын догуде берген. Бо талазы-биле планныг онаалданы 11 совхоз ажыр күүсеткилээн. Сентябрь 7-ден 14-ке чедир витаминниг сиген далганын республикага 466 тонналы немей будүрген.

Эң-не хөй — 20 хуу немелде озүлдени Бай-Тайга район чедип алган. Оон ангыда Бии-Хем, Кызыл, Таңды, Улуг-Хем болгаш Барыын-Хемчик районнарның совхозтары витаминниг сиген далганын арбыдзды белеткеп алырыиче кичээнгейни кошкатпайн, ону белеткээрип ам-даа үргүлчүлеп турар.

Бо чеди хонуктуң түннелиин оон мурнундагы неделя-биле деңнээргө, чемнериниң бүгү хевирлерии белеткээрииге немелде озүлде дыка эвээжээи. Ооң кол чылдагааны чүдел дээргө, районнарның партия, совет болгаш кедээ ажыл-агый органнарны, совхозтарның удуртукчулары, специалистери, парткомнар, ажылчын комитеттери чемнер белеткээрииче күштерии мобилизастаарын илергей кошкатканында-дыр. Чемнер курлавырларын көвүдедириниң болдунар аргалары ам-даа бар. Ону бүрүн ажыглаар херек.

Мал чеми белеткелиниң хүн демдеглели

Владимир Кызыл малчыннап ажылдаандан бээр чүгле 3 чыл болуп турар. Ынчалзада-даа бо кыска хуусаа иштиниде ол малчыныың берге болгаш харыысалгалыг мергежилин дуржулгалыг эштерден өөренип, билип тургаш, бо чылын 100 төрүүр өшкүден 101 анайны алгаш, дорук-туп өстүрген.

Ооң кадарган өшкүлери Улуг-Хемнин Буура белинде чаттыла берген чоруур.

ЧУРУКТА: аныяк өшкү кадарчызы Владимир Кызыл.

С.-Б. УИНУКЕЙНИҢ чураан чуруу.

Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министрииге эш Н. А. Жогольду томуйлаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң докладызы болза:

Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министрииге эш Николай Авраамович Жогольду томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДҮМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары П. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың сентябрь 17.

КҮСКҮ АЖЫЛ-ИШ

Чурттуң ажыл-агыйлар тараа ажаалдазын доозу турар.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыннадыы-биле алырга, сентябрь 14-ке чедир 111,1 миллион гектар шөлдүң тараа база тараа-бобы (кукуруза чокка) культураларын кескен. Ол болза планның 93 хуузу-дур. Шөлдерден кескен тарааның хөй нуруузун бастырып алган.

Казахстанның күр черлериниң областарының болгаш Сибирьиың механизаторлары сөөлгү неделяда тараяны кесгирериие болгаш бастырарынга техниканы бедик будуруқчүлүг ажыглаан. Ставропольдуң колхозтарының болгаш совхозтарының үлегер чижээ-биле күр черлерииң хөй-хөй ажыл-агыйлары күүнеге тараа садар планын дыка ажыр күүседип турар.

Ристи массалыы-биле ажаан ап эгелээн. Бо чылын ооң шөлү 620 мың гектар. 191 мың гектар шөлдүң дүжүдүн ажаан алган.

Кукуруза тарааның ажаан алыры үргүлчүлеп турар. Хамыктың мурнунда ажыл-агыйлар ооң четчир санныг үрезиии белеткеп алырып орлалдажып турар. Амгы үеде бүгү-ле тараа арыглаар заводтар долу күчү-биле ажылдап турар.

Техниктиг культураларны болбаазырады ажылдап кылыр будуруглелериниң коллективтери чигир свекласыиың, тарымал тооруктуң, хөвеиниң, хендириің дүжүдүн болбаазырады ажылдап эгелээн.

Ногаажылар база күжениишкиниңг ажыдан турар. Бо чылдың берге байдалдарында өстүрген дүжүттү чидырыг чок ажаан алырын олар орлалдажып турар. Ногаа шөлдериниң 38 хуузуиун дүжүт ажлап алдынган. Өстүрген картофельдиң 37 хуузун ажаан алган.

Күзүн чажар культураларның тарылгазы уламчылавышаан. Барык-ла 26 миллион гектар шөлге үрезиини чаштыргап. 41 миллион гектар ажыг шөлдү аңдарган.

ХАРЫЛЗАА ДЕПШИЛГЕГЕ БАРААН БОЛУР

«Харылзаа-81» деп делегей делгелгезиниде эң улуг черии эзлеп турар ооң совет кезээиде тургускан электроииуг тургузулгар аалыларының ооң мун харылыларын демдеглеп бижээн. Сентябрь 16-да ажылын дооскан ол делгелгеде бистиң чурттувустуң павильону хөй-хөй специалистерииң болгаш аалчыларның бодал турары-биле алырга, улус ажыл-агыйының база бир кол адырларының бирозаиида-беш чыдда хөгжүдениин шапкын темпилерии ылаштыг көргүскен. Ол дээрге СЭКП-ниң XXVI съездиниге ажылдап кылдынган партииың экономиктиг стратегиязынга дүжүүн турар.

Хөй-хөй министерстволарның болгаи ведомстволарының будуруглелериниң база организацияларының белеткээри үш муи ажыг экспонаттар ССРЭ-де харылзааның чепсек-херекселдериниң — эң чаа спутник харылзаазындан эгелээш, чаңчылчаан почта харылзаазынга чедир, чепсек-херекселдериниң хөгжүлдезиниң угланышкыннары-биле келгеинерии таныштырган.

Москвага делгелге ажы-дүнма социалистиг чурттарның хөй-хөй будуруглелериие болгаи организацияларынга улуг чедишкинниг болган. Болгария, Венгрия, ГДР, Польша, Чехословакия көрүштүг делгинарлерии кылган. Ол чурттарның «Харылзаа-81» делгелгеге киришкеи элээи каш будуруглелери ССРЭ-ниң Садыг-үлетүр палатазының хүндүлүг дипломнары-биле шаннаткан.

Москва көрүлдезиниге үлетпүр-хөгжүлделиг капиталистиг чурттарның — Бөлүкобританияның, Италияның, Финляндияның, Францияның, ГФР-ниң, Японияның, өске-даа чурттарның бөл-көл фирмаларының киржилгези база деп-айтүрлүг болган. Оларның телээлери ССРЭ-биле, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле бот-боттарынга ажыктыг экономиктиг болгаи эртем-техниктиг садыг ажылдажылганы көгжүдүнче база хаиылдырыиче чүткүлүүн илередип турганнар.

«Харылзаа-81» үре-түнелдиг дуржулга солчулгазынга специалистерге калбак аргаларны берген. Делгелге үезиде болган симпозиумга илеткелдерии хөй-хөй чурттардан инженерлер, эртемденнер кылган.

«Сокольники» парктың павильоннарындан экспонаттарны алдап-барган. Ынчалзажок делгелгениң ажылы уламчылап турар. Ол ам «Харылзаа-81-ниң» садыглажылга тевүнче шилчээи. Ында биктиң чүртүвүстүң болгаш көрүлдезии киржинчилери фирмаларның дашткы садыг организацияларының телээлери болуп солчулгаларны чүгүлаалажып, бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы аргаларын көрөнип турар.

Б. ГРИЩЕНКО,
СЭТА-ның корр.
МОСКВА.

АРГАЗЫ БАР

«Мурнакчы» совхозтуң чер ажылдыглары Дүңгүлүг-Тей деп черде тараан 40 гектар меденин шиигн дүжүдүн ажаан алган. Баштайгы дүжүттү июньиың иигн чартынында ажаараи. Ооң гектардан алган дүжүдү 25 центнер болгаи.

Совхозтуң механизаторлары кедир чылын 250 гектар черге хөй чылдыг сигеннерии тарып, бедик дүжүттү алыр соруглаиы салып турар. Түс черге меде болгаи тоиик деп хөй чылдыг сигеннерии өстүрери таармычалыг. Оларның дүжүдүи ийи катаи ап болурунуң аргазы бар.

Хөй чылдыг сигеннерден элбек дүжүттү алыр дээи, ооң суггадын эки чорудары чүгүлээ. Ынчангаш суггатчылар бо күзүи 700 гектар шөлдү суггарары-биле амдыгаашгаи белеткеиии киришкеи.

А. КАНЧЫЫР.
Бай-Тайга район.

Директорга сөс

КОЛ ЧҮҮЛ—ҮНҮШ-ДҮЖҮТКҮРҮҢ БЕДИДЕРИНДЕ

«Тараа-биле чергелештир малга бөдүүн болгаш чулуктуг чемнерни, белоктуг немелделерни будуреринн көвүдедири чүгүла дээрэн биидингир» деп, СЭКП-ниң XXVI съездиигее СЭКП ТК-ныц Отчёт илеткелинде айыткан. Ол съездиниң шиитпирлериие болгаш СЭКП ТК-ныц Чиигиие секретары эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга дүүштүр республиканың ажыл-агыйларынга мал чемнерии будуреринн көвүдедир талазы-биле СЭКП обкомунуң III пленумунуң доктаалын «Алдан-Маадыр» совхозта канчаар боттандырын эгелээнил? Ол дугайын чүгаалап бээри-биле ажыл-агыйның директорү Макар-оол Бавукович Донгакка сос бердивис.

— Бо чүгула ажыл-херекке холбаштыр СЭКП обкомунуң үшкү пленумунуң шиитпирлерии күүседир соруига-биле совхозтуң дирекциязы, ында партком, кодээ ажыл-агый епециалистерииийн, калбак активтиг киржилгези-биле мал чемнии будуреринн көвүдедириии, ооң быжыг баазазын тургузарының 1985 чылга чедир перепективтиг планын ажылдап кылган. Эрткен чылдарның дуржулгазын, амгы байдалды маиаа хандыр сайгарып көргеш, мал болгаш чер ажылын хөгжүдеринче белеи эвес саналгаларны кылыры негеттинип турган.

Малга четчир чемнерии белеткээр толоде, хамыктың мурнунда чергии үнүш-дүжүткүрүи бедидер, хөй чылдыг сигеннериии, ылангыя люпернаиың шолуя калбарыр, кол чүүл—суггарылганы эки шынарлыг чорудар апаар. Бо берге кандаашкынныг чылда бешн 783 га черге тараи люпернаны эрте суггаргаш, баштайгы кезилдезиидс ооң га бүрүүнден-ие 28 центнерии ажаан алдывыс, ийи-ги суггарылга соонда ооң га бүрүүнден-ие 3—5 центнерии алырын планнап турар бис. Мооң соңгаар күсүү суггатты база организастап турган, харын-даа ооң үшкү дүжүттү алырын бодап турар бис.

Ынчангаш оң бирги — беш чылдык перспективтиг планында чыл-бүрү боттарывыстың үрезиивисти өстүрүп турган. 1985 чылга чедир люперна шолуя бистиң совхозка 1000 га чедирер.

Черле ынчаш, суггатты черлерге моон соңгаар-даа мал чеми культураларны көвүдеп тарып, чемиичидилгелерии чеп ажыглап турган, тараа культураларның дүжүдүн улам бедидерии көрүп турар. Черии эки ажаап-телээр, суггарылганы шынарлыг чорудар болза, ооң үшүн-дүжүткүрүи бедик болуруи практика көргүзүп турар. Кандаашкынныг берге бо чылда бешии суггатты чамдык участоктарывыс га бүрүүнден 17—19 центнер тарааны ажаап ап тур бис. Бистиң алдавлыг суггатчывыс Кызыл-сол Алдын-ооллуң суггарган 56 га шөлүнүң бир гектарынган-на 20 центнер дүжүт ажаан алдынар.

Баштайгы саналгалар-биле алырга, тарааның дүжүдүн бир гадаи ортумаа-биле 8 центнерии ап болур. А амдыысында гектар бүрүзүнден алдынганы 11,3 центнер боон турар.

Бир эвес мал чеми болгаш тараа культураларының дүжүдү үстүнде көргүскен чижектерде дег болур болза, совхозка мал чемнерии белеткээри амгы тургавынга деңнээргө, моон соңгаар ийи катаи көвүдээр.

Бисте Алаштың, Актың суггарылга бүгалары бар-даа болза, оларны ажылгап тураарывыс четпес, ажаалда-телээлдези багай. Чижээ, Алаш бүгазынга үр үеде капиталсептелге кылбаанындаи ооң буга-сумунпары хемдүнүң, хөй талдар дуй үнген. Ону келир часкы ховү ажылдарынга чедир кылып доозары, районда суггарыига система эргелиидеи шыгыы негеттинип турар.

Ынчаарга Актың суггарылга системазы шын эвес кылдынганындаи 377 га шөлдүң бир гектарындан-на чыл бүрү ап турар дүжүт чүгле 3,4 центнерден ашпайн келген. Бо дээрге шиитизи-биле совхозтуң ап турар дүжүдүнүң деңелиидеи безии куду. Ооң ангыда Кызыл-Хаттың, Алаштың эрги бүгалар достерии сёптеп турган, оларны кылып алыр болза, ажыглал чок чыдар хөй шөлдерии немей шиигээдии ап болур. Ол айтырыларны дарый шиитпирлээрии негеттинип турар. Маиаа хамаарыштыр район организацияларының дузазы биске база эргежок чүгула боон турар.

* * *

Келир кыжын совхозтуң девискээрииге шиитизи-биле 32 мүн хире малды кыштагладыр. Агаар-бойдус кандаашкыныыг парын, берге бо чылда ол хөй малды хүр чаагай кып ажырарда эвээш эвес чемнер херек. СЭКП Тыва обкомунуң республиканың бүгү ажылчы чоннарынга кыйгырыыга сорук киргеш, совхозтуң коммунистери, ажыл-ишчилери, суурларның чурттакчы чову, школчылар малга чемнер белеткээр чүгула ажыл эгелээнинден бээр амгы үеге чедир аажок улуг күжениишкин-биле ажылдап келген. Оларның ортузунга организакчы-даа, политмассалыг-даа бүгү ажылдарны парткомунуң бадылзаны тускай штаб организастап, баштап турар.

Совхозта парткомнуң, партия эге организацияларының болгаш кодээ совет күүскомунуң, өске-даа хөй-шиитп организацияларының ажылының база ол чүгула кампанияда киржии турар бүгү ажыл-ишчилериниң идепкейлиг күжениишкииниң ачызында бо талазы-биле чогуур ажылдар кылдынган. Маңаа бүгү бар аргаларны, күштү база машина-техниканы чеп ажыглап турган, август 10-га чедир ажыл-агый 2747 тонна сигенни белеткээн, азы планның 80 хуузун, силосту 2900 тонналы азы планның 40 хуузун, 643 тонна сенажты кылган, планның 97 хуузун күүсеткеи. Будук-бүрү белеткээрииге совхоз девискээриидс шкоталарның башкылары, өөренчилери эң идепкейлиг киришкеи. Ол талазы-биле план 135 хуу күүсеттинген. Сигенни кезип ап болур хирелерии чүгүлээ ам-даа үргүлчүлеп турар. Чижээ, эрткен неделяда республикага ниитизи-биле 466 тонналы немей будүргеи. Эң-не хөй — 20 хуу немелде озүлдени Бай-Тайга район чедип алган. Оон ангыда Бии-Хем, Кызыл, Таңды, Улуг-Хем болгаш Барыын-Хемчик районнарның совхозтары витаминниг сиген далганын арбыдзды белеткеп алырыиче кичээнгейни кошкатпайн, ону белеткээрип ам-даа үргүлчүлеп турар.

Бо чеди хонуктуң түннелиин оон мурнундагы неделя-биле деңнээргө, чемнериниң бүгү хевирлерии белеткээрииге немелде озүлде дыка эвээжээи. Ооң кол чылдагааны чүдел дээргө, районнарның партия, совет болгаш кедээ ажыл-агый органнарны, совхозтарның удуртукчулары, специалистери, парткомнар, ажылчын комитеттери чемнер белеткээрииче күштерии мобилизастаарын илергей кошкатканында-дыр. Чемнер курлавырларын көвүдедириниң болдунар аргалары ам-даа бар. Ону бүрүн ажыглаар херек.

Совхозтуң үш салбырының кайызы-даа планын күүсеттээн. Белеткеттинген чемнерии кыштагларда чедиргени база шоолуг эвес. Сигенни ам-даа кезип ап болурунуң аргалары совхозта бар. Ажыл-агыйның Үрбүн, Кара-Тал салбырларының девискээриниң — ортулуктарында машина-даа, хол-биле-даа кезип алыр сигенниг чөрлер бар.

Кол четпес чүүл—ажылды багай организастаанында. Сиген кестирер МТЗ деп тракторлар-биле механизаторлар 10—11 шакта ажылче үнгеш, кежээ 6—7 шакта дедир чаныя кээп турар. Сөөлгү хүннерде хол кадыры-биле сиген кезер бригадаларның, звеноларның санын кызырган. Кажан совхоз ажылчыннары шалың алган хүннерде сигенчилер 3—4 хонукта-даа ажылче үнмейн баар таварылгалар бар. Чамдык кижилер арагалап турда, совхозта хөй-ниити организацияларын оларны эскерейн эртип турар.

Совхозтуң суурларында чамдык албан организациялар сиген, будук-бүрү белеткээр даалгаиы алза-даа, олче кирбээн болгаш өскелери кирзедаа, ону күүсетпейн, араакаикая. Чижээ, ажылчын кооперациязы, эмнелге, Чаа-Хөл ортумак школазының коллективтери бо чүгула ажылче кирбээн.

Совхозтуң Кара-Тал салбырының чамдык малчыннары сиген кезер алаактарда хонуп алган, кезип болур мал чемнерин сапса бастырып турун берген. Кескеш чүгле хөпээккеп каан сигеннер болгаш кажаа чок сараатгар база хөй. Чаагай үнген 70 га хире кукурузаны кезип турза-даа, ооң Чаа-Хөлдүң чурттакчыларының хууда инектери тәтчеглеп, чип турар. Черле ынчаш кукуруза, люцерна шөлдеринде малчыннар хөме хонгулап алган. Люцернаның ийнги кезилдезин база чадажып турун берген. Ооң чамдыызын комбайн-биле чыттыр кестирип каан, хевээр чыдар.

Совхозтуң сиген кезер, тараа белеткээр код чери—Терезинде. Ындыг турбуже маңаа ажыл-агыйның удуртукчулары-даа, специалистери-даа ховарар кээр. Ылангыя совхоз директорунуң мал чеми белеткээр талазы-биле орлакчызы С. Дава, кол агроном П. Темир-оол олар ажыл-херек мөөнеттинген бо черге шоолуг кезүлбес. Ол ышкаш совхоз директору Д. Э. Ооржак биле Чаа-Хөл кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы А. Ш. Түлүш олар бо чүгула ажыл-херек мыидыг «чөлдүр» темп-биле чоруп, ажаап алыр ужурлуг мал чемнерии хамык мал «дойлаар» турда, чыдыг сагыш амыр олурары черле элдеп.

Шак-үе маиаар эвес, удавас кыш келир. Совхозтуң болгаш ында хөй-ниити организацияларының удуртукчулары база специалистер эрткен кыштарның шынчы шылгалдаларындаи кичээндиргиии алган чүве төлээлде, ол дег деведеииг уе удавас келирии уплазыннар.

С. ТАСПАЙ,
улусчу контролёр.

Хоорай—көдээге

ДУЗАВЫС, ҮЛҮҮВҮС

Туран хоорай Совединиң девискээриидс күш-ажылчы коллективтериң, будуруглге черлериниң ажылдакчыларының районнуң совхозтарынга мал чемнии белеткелиигс канчаар дузалажып турарын чүгаалап бээрии хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы В. А. ВИГОВСКИЙДЕН бистии корреспондентивие В. Куулар дилээн.

— Мурнуку чылдарныынга бодаарга, бо чай элээн берге кандаашкыныыг болган. Ол ылаигыя кедээ ажыл-агыйга шаптараазынны болдурган. Ынчангаш ниитиини малынга четчир чемни чогуур үезиидс эки шынарлыг белеткээр талазы-биле республиканга ийи шылыпчы айны чарлаан болгай. Ол бүгүдеиии деткимчезии алган.

Туран хоорай Совединиң девискээриидс күш-ажылчы коллективтер, будуруглге, албан организация черлери «Хоорай — кодээгээ деп кыйгырыгның адаа-биле ниитиини малынга чем белеткээриниң ийи шылыпчы айынга ооң эгезиидеи эгелеп. идепкейлиг киржии келген. Хоорайның күш-ажылчы коллективтери 2,5 мүн тонна будук-бүрүүнү, 300 тонна сигении белеткээш, районуң ажыл-агыйларынга дужаар хүлээлгелиг. Албан организация, будуруглге черлери, коллектив бүрүзү план-даалгалыг. Алдынган хүлээлгелериниң күүселдеэи бо хүиперге чедир чогум канчаар боттаыып турарыл? Аиаа доктаан көрейн.

Хоорай Совединиң күүскому онаалдаларның күүселдезии доктаамал контрольда тургускан. Коллективтерде байдалды үргүлчү өөренип көрүп турар болгаш удуртукчуларның ук айтырыг талазыбиле дыннадыгларын күүском ап турар. Күш-ажылчы коллективтериниң, албан организация, будуруглге черлериниң удуртукчулары коллективтиң неделя ийикпе, азы бир хүн дургузуида чеже хире будукбүрү, сиген белеткээнин хоорай Совединиң күүскомунга хүиүң-ие эртенгиниң 8-тен 10 шакка чедир киирер. А ажыл-агыйларның специалистери шефчилериниң ажылының түнелиин биске база доктаамал дыннадып турар.

Ниитиниң малынга будукбүрү, сиген белеткээр планныг даалгаларын коллективтер ниитизи-биле багай эвес күүседип турар. Даалгасын хуусаа бетинде күүсеткеи, ону харын-даа ажыр боттандырганнар бар. Чижээ, райкүүскомуиуң улус өөредилге киллизиниң ажылдакчылары 35 тонна будук-бүрү белеткээр планны бүрүи күүседипкеи. Районнуң сан киллизиниң коллективи 12 тонна будук бүрү белеткээрии хүлээиген турган. План херек кырында ажыр күүсеттинген, 15 ажыг тоннаны олар дужаганнар. Электри четкизи 10 тоннаны белеткээр тургаш, 11-ии белеткээн. Райкүүскомнуң культура киллизии план бүгаар 30 тонна будук-бүрүиу дужаган. Ажылын эрте күүсеткеи коллективтер ол. А арткан албан черлериниден, чижээ, райкүүскомнуң иштики хереқтер киллизиниң өртке удур кезээ, күрстрахованне албаныың ажылдакчылары, райпо бо хүиперде даалгазын күүседиптер.

Советтиң девискээриидс коллективтер 300 тонна сиген белеткээр — даалгаже ыидыг. Будук-бүрү белеткели-биле деңнеп кээр болза, сиген белеткелиниң темпизи ниитизи-биле элээи чавыс. Ындыг-даа болза, сиген белеткээр хүлээлгезии эки күүсеткеннер бар. Чижээ, районнуң кино четкизиниң коллективи 4 тонна сиген белеткээр планын ажырып, 5 тонна кыддыр боттандырган. Райкүүскомнуң культура киллизии планын күүседии алган. Ниитизи-биле байдал ыидыг. Алдынган планны күүседиринге идегел бар.

Бо чүгула айтырыгны ийнги чергении кылдыр кээр хөөнүер чамдык удуртукчуларда бар. Ынчангаш хоорайның чамдык коллективтериидс мал чеми белеткээриниң планныг даалгалары чедир күүсеттинмейн турар. Чижээ, № 2 ортумак школаның коллективи, районнуң амыдырал хандырылга будуруглге эргелеп үстүиде ажылды обжум боттандырып турар. А үе маиаар эвес. Ынчангаш ол албан черлери айтырыгны ам чедир шиитпирлевээже хоржок.

Мал чемнери белеткээриниң немелде курлавырларын тывар талазы-биле соруглаларны амыдыралга боттандырар дээш СЭКП обкомунуң бюрозу дүшкен бүрү чыыр дугайында доктаалды хүлээп алган. Хоорайның күш-ажылчы коллективтери, албан организациялары ооң-биле танышкаш, хүлээлгелерии тус-туста алгылаан. 220 тонна дүшкен бүрү чыыр — даалгавыс ол. Советтиң девискээриидс ол ажыл ам эгелээн.

Шак-үе манавас

Дувуренчиг медээ

Республикага ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткээри-биле чарлаттынган шалыпчы ийи ай доозулган. Ол үеиин дургузунда районнар болгаш совхозтар эвээш эвес чемнерни белеткээн. Ынчалзажок «Найырал» совхозта ол үеиин дургузунда бо талазы-биле ажыл шоолуг чер албаан. Тодаргай чижектерни көргүзерге мындыг. Бир эвес сентябрь онга чедир байдалбиле алыр болза, 5600 тонна сиген белеткээр планнан 1700 тонна, 3000 тонна будук-бүрүден чүгле 542 тонна кылдынган. Сиген далганы белеткээр план база күүсеттинмээн.

Совхозтуң кайызы-даа планын күүсеттээн. Белеткеттиигеи чемнерии кыштагларда чедиргени база шоолуг эвес. Сигенни ам-даа кезип ап болурунуң аргалары совхозта бар. Ажыл-агыйның Үрбүн, Кара-Тал салбырларының девискээриниң — ортулуктарында машина-даа, хол-биле-даа кезип алыр сигенниг чөрлер бар.

Кол четпес чүүл—ажылды багай организастаанында. Сиген кестирер МТЗ деп тракторлар-биле механизаторлар 10—11 шакта ажылче үнгеш, кежээ 6—7 шакта дедир чаныя кээп турар. Сөөлгү хүннерде хол кадыры-биле сиген кезер бригадаларның, звеноларның санын кызырган. Кажан совхоз ажылчыннары шалың алган хүннерде сигенчилер 3—4 хонукта-даа ажылче үнмейн баар таварылгалар бар. Чамдык кижилер арагалап турда, совхозта хөй-ниити организацияларын оларны эскерейн эртип турар.

Совхозтуң суурларында чамдык албан организациялар сиген, будук-бүрү белеткээр даалгаиы алза-даа, олче кирбээн болгаш өскелери кирзедаа, ону күүсеткеи, араакаикая. Чижээ, ажылчын кооперациязы, эмнелге, Чаа-Хөл ортумак школазының коллективтери бо чүгула ажылче кирбээн.

Совхозтуң Кара-Тал салбырының чамдык малчыннары сиген кезер алаактарда хонуп алган, кезип болур мал чемнерин сапса бастырып турун берген. Кескеш чүгле хөпээккеп каан сигеннер болгаш кажаа чок сараатгар база хөй. Чаагай үнген 70 га хире кукурузаны кезип турза-даа, ооң Чаа-Хөлдүң чурттакчыларының хууда инектери тәтчеглеп, чип турар. Черле ынчаш кукуруза, люцерна шөлдеринде малчыннар хөме хонгулап алган. Люцернаның ийнги кезилдезин база чадажып турун берген. Ооң чамдыызын комбайн-биле чыттыр кестирип каан, хевээр чыдар.

Совхозтуң сиген кезер, тараа белеткээр код чери—Терезинде. Ындыг турбуже маңаа ажыл-агыйның удуртукчуларыдаа, специалистери-даа ховарар кээр. Ылангыя совхоз директорунуң мал чеми белеткээр талазы-биле орлакчызы С. Дава, кол агроном П. Темир-оол олар ажыл-херек мөөнеттинген бо черге шоолуг кезүлбес. Ол ышкаш совхоз директору Д. Э. Ооржак биле Чаа-Хөл кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы А. Ш. Түлүш олар бо чүгула ажыл-херек мындыг «чөлдүр» темп-биле чоруп, ажаап алыр ужурлуг мал чемнерии хамык мал «дойлаар» турда, чыдыг сагыш амыр олурары черле элдеп.

Шак-үе маиаар эвес, удавас кыш келир. Совхозтуң болгаш ында хөй-ниити организацияларының удуртукчулары база специалистер эрткен кыштарның шынчы шылгалдаларындаи кичээндиргиии алган чүве төлээлде, ол дег деведеииг уе удавас келирии уплазыннар.

С. ТАСПАЙ,
улусчу контролёр.

Политиктиг болгаш экономиктиг чаа өөредилге чылында уткуштур

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ ШКОЛАЛАРЫ БОЛГАШ МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГА

Бүдүрүлгенин ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринин кур күжү мурнакчы дуржулга болур.

Совет мурунениң бүгү төөгүзүнүң дургузунда СЭКП болгаш Совет чазак улус ажыл-агыйынга мурнакчы арганары болгаш күш-ажылдың дуржулгазын өөренип көрүп тургаш пептередириниче кичээнгейин салып келген болгаш салып-даа турар. Ынчангаш мурнакчыларның арга-дуржулгазы — күш-ажылчы бүгү коллективтериниң кежиги апарган.

СЭКП ТК-ның «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр бүдүрүлгенин ажыктыын база ажылдың шынарын бедидеринге ажылчы чоннуң экономиктиг өөредилгезиниң ролүн күштелдирер тайлазы-биле Башкирияның партия организацияларының ажылының дугайында» доктаалында бүдүрүлгенин чаартыкчыларының, күш-ажылчы коллективтериниң ажылының дуржулгазын чогаалыкчы дүв-биле өөренирин, экономиктиг өөредилгенин амыдырал-биле, он бирги беш чылда күш-ажылчы коллективтериниң сорулгалары-биле сыгыт холбаарын хүлээдирип турар.

Мурнакчы дуржулганы алдын хандыр өөренип көөр сорулга-биле экономиктиг өөредилгенин системазынга «Бүдүрүлгенин ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринге мурнакчы дуржулга» дээш түскай курсту киирген. Бо курс дээрге дыннакчыларның өөренип эртип каапканы «Экономиктиг билиглериң үндезинин» база «Социализм болгаш күш-ажыл» деп курстарның уланчызы болуп турар.

Ол курсту өөренип тура, бодунуң күш-ажылчы коллективинин амыдыралы-биле кайы-бир коллективтиң мурнакчы дуржулгазый деңнээр, деңнештирип көөр база холбаар, өске-даа бүдүрүлгенин мурнакчылары-биле бодунуң бүдүрүлгезинин ажыл-ишчилериниң ниитилешкен, дөмейлешкен чүүз барыл, ону тодарадып билири чугула. Ков-да чүве коммунистиг күш-ажыл школаларының дыннакчыларын мурнакчыларның ажылының арга-дуржулгазы-биле тепсетлээри болур.

Бистиң республикада кодээ ажыл-агый-биле чергелештир өске мергежилдерниң ажылчыннарының улуг армизы ажылдап турар: тудугжулар, эвергетиктер, транспортчулар, дагжылар, металлургтар болган оон-даа өске. Ажыл-агыйның өске адырларында мурнакчы дуржулганы өөренип көрүп туруп, бодунуң бүдүрүлгезинде бүдүрүкчү ажылчорудулгазынга дыка хөй ниитилеп өөренген чүүлдерин олар тып алыксар.

Коммунистиг күш-ажыл школазының пропагандизинин сорулгазы болза, дыннакчыларга чүгле мурнакчы дуржулга дугайын өөредип эвес, оларны күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн өөредилгезинге холбаштыр боттарының хүүз планын түргүзарының методиказынга ажыглап биле кылдыр өөренирин, күш-ажылчы коллективинин болгаш ажылдаар черинге утказутур алган план сайгарылгазынга, бригадаларга чарыш организаставарынга, «Кожавыска хөжүдан турарлар чок ажылдаар» деп шимчээшкинге идепкейлиг киржиринге дузалажыры.

Солунналар, журналдар, телевидение болгаш радио совет кижилериң амыдыралының чарылбас кезээ апарган. Олар экономиканың, эртемниң болгаш культураның бүрүнгаар хөгжүлдезинге, бүгү хей-ниитинин амыдыралынга улуг салдарлыг болуп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырары, коммунистиг тургузуушкунуун айтырыгларының, он бирги беш чыдың планның онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир тайлазы-биле СЭКП ТК-ның Чеңгиис секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң айтыышкынзарын күүседир демиселиниче массалыг информация болгаш пропаганда бүгү күүнүн мөөнүнде турар.

Мурнакчы дуржулга болгаш ону күш-ажылга ажыглап турарының дугайында республика солуннарынга парлаттынган материалдарны ажылдап турган, арга-дуржулганы солчур тайлазы-биле улуг деткимчеге СЭКП обкомунуң пропагандада болган айтавыра кылдыын партия организацияларынга берип, сүмелеп турар.

Республика солуннарының арынларынга мурнакчы дуржулга, чаа техника болган технология шинээдириниң болгаш социалистиг чарыштың организастап турарының дугайында материалдарны доктаамал парлап турар.

«Революцияның чалбыжы» совхоз биле Хакасияда «Московский» совхозтуң аразында чарышты чугаалап тура, савыдан мал чеми бөлеткеп ап, ону сөөртүп чедирип алырының аргазын шинээдип алганын, оон дузазы-биле ук ажыл-агый күш-ажылдың будүрүкчүлүүн уягаттыргай. Бо ажыл-агыларның эки дуржулганың Такдының өске совхозтары ажыглап турар.

«Хойжуларның радиоставциязы» республиканың мурнакчы хойжуларының аргадуржулганынга тураскаатканы дамчыдыгларны удаа-дараа белеткеп, оларны радиодынакчыларынга бараалгадып турар. Чижээлээрге, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунуң хойжузу Седен-Дамба Ооржактың дуржулганы-биле республиканың хойжулары радио дамчыштыр танышкан. Кажаага суглуг доскаарны тургускаш, суг дамчыыр хоолай ыглаш, дугаш, ажыдың турар краң дузазы-биле хойну чылыг суглбиле оң суттарын турар. Ол эгелээшкинин дыка хөй малчыннар деткип, боттарының ажылында ажыглап турар апарган.

СЭКП обкомунуң парлалга сектору республика солуннарынга парлаттынган, телевидениете, радиога дамчыттынган мурнакчы дуржулгаларны Бии-Хем районнуң партия организацияларынга канчаар ажыглап турарын өөренип көрген.

Республикада, харын-даа оон тайгаар намдыг чөлээде, районда болуп турар чаа чүүлдерин доктаамал хайгаарап, оортан ажыктыг чүүлдерни боттарынга шингээдип алыр талазы-биле «Өөк» совхозтуң удурткучулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болган түскай эртемнилери чогуур кичээнгейни салып турар.

Партия райкомунуң библиотеказында түскай булуңаарны тургузуп, онда мурнакчы дуржулга, партийжи ажылдың дуржулгазының дугайын чугаалап турар материалдарлыг солуннарны, журналдарны делгээн. А материалдарны кезектер дээш айыбиле шилип ап турар. «Мурнакчы дуржулга», «Партийжи амыдырал», «Масса-политиктиг ажыл» болгаш оон-даа өске, Республика солуннарын, телевидение, радио мурнакчы дуржулга дугайында дыка хөй үнелиг материалдарны бетнип турар. Чамдыкта медээлер, өске таварылгада арынар, чүүлдер, корреспонденциялар будүрүлгенин чаартыкчыларының, мурнакчы коллективтериң ажылының дуржулгазының дугайын хөйну чугаалап турар.

Коммунистиг күш-ажыл школаларының пропагандистеринин ноң сорулгазы болза, партияның болгаш чазактың чүүлүн документилерин дыннакчыларга будүрүнүг, билингир чылдыр тайыбырлаары, ында айытпан хемчеглерни амыдыралга боттанымарынче ажыглы ёнөө мобилизастаары болур.

Х. НОРБУ,
СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышпын башкыныың консультантызы.

Совет гвардиянын 40 чылынга

ГВАРДЕЙЖИ АЛДАРНЫҢ ХООРАЙЫНДА

СМОЛЕНСК ОБЛАСТЬ. Төрээн хоорайын Ада-чурт даймы орденниг 1 чергези-биле шаңнаан дугайында медээни Ельня хоорайның чурттакчылары улуг өөрүшкү-биле утпаан. Ельняны гвардейжи алдарның хоорайы деп адап турары аңаа эвес. Маңаа 1941 чылдың августсентябрь айларында Ада-чурттуң Улуг дайынының эге чадазының эң улуг тулчуушкуннарының бирээзи кыптыккан. Ол тулчуушкунга совет шериглер гитлержилериң тергиин дирткен беш дивизиязын чылча шаңкан, дайзын 43 муң солдаттарны болган офицерлерин аңаа өскүнгеп. Фашист командылалдың Смоленскиин дораан эдлеп алыр дээн планы бүүраан.

Ельнязылар маңаа эрес-маадырлыг, дидим чоруктуг, дайынчы хүдөөлгезинге шынчызының үлегерни коргүскен дайынчыларның тураскаалын ыдыктыы-биле сагыын турар. Ельня чоогунга тулчуушкуннарга шылгараан кезектер «гвардейжи» деп атты бир дугаарында алганнар.

Бо хүнерде янчангы тулчуушкуннарның хей-хей киржикчилерге хоорайда кээп турар. Олар чурттакчылар-биле ужуражып, дайынчы өөрлерин сактып турарлар.

ЧУРУКТА: дайын хоочуну, Ельня чоогунга тулчуушкуннарның киржикчизи, гвардейжи 5-ки дивизияның пулемётчуузу чораан И. Ф. Неудахин Ельняда ажылдан келген «Туркменистан» деп студент тудугжу отрядтың дайынчылары-биле ужуражышкын үезинде. Совет Армиязын Ельняны хостаныының сооида хоорайны катап тургузары-биле баштайгы келген тудугжу бригадалар Туркменистандан келген тураны база болуп.

Г. КАЛАЧЬЯННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ТУЛЧУУШКУННАРГА ТӨРУТТҮНГЕН

1941 чылдың сентябрь 18-те 100, 127, 153, 161 дугаарларлыг дөрт адырлыг дивизияларга Ельня чоогунга болган тулчуушкуннарга эрес-дидим болган маадырлыг чоруктуг коргүскени дээш гвардейжи бирги, ийиги, үшкү, дөрткү дивизиялар деп атты тывыскан. Ол хүнүерде болган бозуушкуннарның дугайын Совет Эвилелиниң ийи даклыр Маадыры армия генералы А. П. Белобородов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Совет гвардиянын төрүттүшкени бистиң Чепсектиг Күштеривиске болгаш бүгү чуртка чугула болуушкун болган. Совет дайынчыларның дайынчы ат-алдарын кедүрерине, Төрээн чурттуң херээ дээш чаа-чаа маадырлыг чоруктарны кылырынче ол хейвээт киирип турган. Гвардиянын тыптып келгени-биле холбаштыр, шериглерни, кижизидерине күүлүг чепсекти командирлер болгаш политажылдакчылар алган.

Гвардейжи кезектер эң харымсалгалыг дайынчы даалгаларны күүседип, дайзынны эрестиг чылча шаап, эң чүрүмнүг болгаш оргаңзовкучы чоруун көргүзүп турганнар.

Совет гвардия болза, бистиң шеригленивистиң шилиттинген, мурнакчы кол кезээ болуп турган. Гвардейжи кезектериң дайынчы дуржулгазын неитередиринче, оларның алдарлыг чаңчылдарын улам көөдедиринче улуг кичээнгейин партия угландырып турган. А дээди кол командылакчының 1944 чылдың февраль 23-теги дужаалында «Бистиң алдарлыг гвардейжилеривис дайзынны канчаар чылча шаап турар-дыр, шынаар дайындажыр херек» мурнакчы гвардейжи кезектериң болгаш каттыжышкынарының дайынга дуржулганы калбаа-биле ажыглаңарга деп айытказ.

Ол дуржулга аажок байлак. Гвардейжи атты алган кезектериң дайынчы мергежили бедик, инициативалыг, демиселдиң чаа-чаа аргаларын ажыглап турган.

Дайынның баштайгы үезинде-болгулаан демиселге бижыг туруштуг, маадырлыг, чурумнуг болгаш организакчы чоруу дээш база шеригленің эрес-дидим чоруу дээш эттиг шеригниң 4 корпузу, адыгжы 36, мотоадыгжы 3, аттыг шеригниң 4 дивизиялары, адыгжы 4, танкының 11, демир-оруктуң бир бригадазы, ужар чүүлдүң 32 полугу, харылзаалың 2 полугу, мотошиктелериң 2 полугу, сапёрларның бир батальону, шеригниң разведка талазы-биле артиллериянын 8 дивизиону, суг адаанын 4 хемези, ийи крейсер, эскадрон миноносези, мина моондактакчызы болгаш тракторлуг гвардейжи атты алган. Реактивтиг артиллериянын аңгы-аңгы. 99 миномет дивизионнары база гвардейжи атты алган. Ол — чоннуң «Катюша» деп адап алганы күүлүт чаа чепсектиң ужур-дузазын бедин-биле үнелеп көргенинин демдээ-дир.

Совет гвардияның шеригленинге тускай хөрөк демдээн, а кезектеринге болгаш каттыжышкынарынга — гвардейжи тускай туктарны 1942 чылдың май 21-де тургускан.

Совет улустуң болгаш Коммунистиг партияның бедик бүзүрелин чаалап алган гвардейжи дайынчылар гвардияның хүндүлүг адын алдарлыы-биле шынзыдарын хүлээнип, даңгыраалаанар. Ленин, Суворов орденнерлиг, Кызыл туктуг 28-ки гвардейжи танк бригадазының шеригленинің таңгыраанда мынчыг сөстер турган: «Мээң көөр ханиум чок дайзын-биле бөгүден эгелеп демисеижи эгелээримде, оон адаанга туржуп дайылдажырым гвардейжи туктуг кажан-даа бужартпас болгаш сени дидим камгалавышаан, ону алдарлыы-биле бурунгаар кедүрер мен, Төрээн чурттум!»

Кудумчу тулчуушкуннарын чорударынга болгаш дайзынның белүглежиишкинигерин бүзээлээрингге эң көскү чедиишкинигерин совет гвардия Сталинград тулчуушкуннарының үезинде көргүскен. Ол тулчуушкуннарның үезинде гвардейжи каттыжымышкынар тургустуган.

1943 чылдың чазында Армияга болгаш Флотка гвардейжи кезектериң болгаш каттыжышкынарның саны 300 яшкан. А дайынның төнчүзүге чедир индыг кезектериң саны оон-даа көвүдээн.

Совет гвардия тинилегени чедип алырынга улуг дузаны чедиргеп. Ада-чурттуң Улуг дайынының дыка хөй маадырларын ол кижизиткен. Оларга А. Покрышкин, А. Матросов, Ю. Смирнов, И. Кожедуб, А. Шабалин болгаш оон-даа өске чүс-чүс маадырларны хамаарыштырып болур. Хөй-хөй гвардейжилер Совет Эвилелиниң Маадырлары болганнар, а чамдыктары ол аттарны ийи удаа алганнар.

Чылдар эрткен. Совет гвардейжилериң амгы салгалы чаа техниканы чедиишкиниг шингээдип ап, ону тулчуушкунга хереглээриниң аргаларын өөренип турарлар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелинде

КУЛЬТУРА ХАНДЫРЫЛГАЗЫН ЭКИЖИДЕР

«Кодээде чоннуң культура хандырылгазын улам ынай экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле сорулгалар дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Төвүлелиниң доктаалын Мөңгүн-Тайга райкүүскомнуң боттандырып турарының дугайын Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Президиумунуң хуралынга чугаалажып көргеш, райкүүском бо талазы-биле чогуур ажылдарны чорудуп турарын демдеглээн. Албан черлериниң аразының культура-чырыдыышкын ажылдар талазыбиле төвүлели ажылдап турар. Культура албан черлериниң материалдыг базазы алзээн бижикпкан. Кызыл-Хая суурда культура бажыңы, чедиг кызыл-булуңнар ажыттынган.

Районда үш агитбригада ыраккы одарларда малчыннарны уран чүүл көргүзүглери-биле хандырып турар. Районнуң Культура бажыңының чанында лекторий СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын пропагандалап турар. Бот-тывынгыр уран чүүл көруулелиин база черле 1979 чылдың март айдан бээр ажылдаваан. Мал ажылында кижилериниң культурлуг хандырылгазының деңнели чавыс. Кожер библиотека кончуг багай ажыллап турар, номчукчуларны библиотекаже хандырар ажыл кошкак, школачыларны болгаш бичии уругларны библиотека-биле хандырбайн турар. Чорудуп турар хемчеглериниң идейлиг, уран-чечен деңгээ эвес, а «Чаа орук» совхозтуң Бай-Хөлдү долгандыр деваалаан бүдүн хойжу бригадазының удуртукчузунга ажылдап турган үелери база бар. Чүгле тускай хостаткан бригадирни бригадага бижиглаанда, ам кээп аңаа хойжу апарган. Хөюн дужаанкаш, шүүт бригадирлээрин аңаа директиядан сүмелээрге, ол чөпшээрешпээн. Кодээ ажыл-агый талазы-биле тускай ортумак, дээди эртемниг кадрларны чурттуң өөредилге черлери чылдың-на доостуруп турар болгай. А мал малдаар улуг эвээжеп турар. Ынаар барып ажылдаарларны шилип, ылангыя комсомолчу аныяктарны хөй-биле хаара тудар болза эки дээр дугайында оон бодалдарынга ажыл-агыйның удуртукчулары бүрүн каттыжып, күзелин иштүг болдуруп арттырган...

Оон хойжулап ажылдааны чылдарның иштинде кандыг үелерни турбаан дээрил? Өөрүнчүг, а бир чамдыкта кударанчыг-даа. Бир чыл өскезинге дөмейлешпес. Тус-тус онзагай байдалдарлыг. Оон кадында мал чеми чедишпес, харчам улуг, хат-кавыскан дээш шаптыктыг чүүлдер база хей болгулаар. Янчалзажок малчын чыл бүрүзүнде кыштагдаашкынга хынамчалыг белеткенин, мурнундагы кыштагдаашкыннарның эки чүүлдерин ыяк шингээдип, оон-биле арга-дуржулгазын улам байыдын келген. А эң-не кол чүүл —даанган хүлээлге дээш үйгу-чыдын чокка ажылдаар апаар дээрзин ол кезээде мелереп билип, шынгыы сагын турган. Изиг-соокта, дүне-хүндүге иниттиниң малын малдаары дег бедик харымсалга турбас. Көргүзүглер база чыл ааы-биле өскерлиң бедин органган.

Баштайгы күш-ажылчы чедиишкинни ол 11 чыл бүдүнгаар ынчан комсомолчу турган чедип ап, төрүүр 100 баш хойга онаштыр 111 хураганны камгалап алган. Ол-ла чылдың чайынында төрээн чурттуң найысылалы — Маадыр-хоорай Москвага ВЛКСМ-ниң XVI съездизиниң ажылынга делегат боон киришкени аңаа уттундурбас. Москвадан ээп келгеш, аңаа онаашкан бедик идегелди, бүзүрелди шынзыдар дээш карак кызыл ажыл-ижин ол шудургу уламчылап, бо талазы-биле арга-дуржулгазын чүгле бодунга ажыглап эвес, а бригадазының аныяк салгалынга дамчыдып, эрес-кежээ ажылдаан. Оон түнелинде 100 баш хойдан 115 чедир хураганны бедин онча-мөндү камгалап ап турган.

Ийет, эрткен чылдың часкаар чайын совхоз директору бригада төвүнге-даа доктаавайн, оон хөлден шала кедээр оза-даш черде улуг ак өөнче дөрт халдың кээп, чугаа кылган:

— Свердов Баевич, билир сен. Бисте чылгы арбын. Ынчангаш ийи кезек черге чазагдаш туруп бис. Бир кодан мында — Чылгы-Хараганда. Улуг чылгычызы арай харыы-салгазын кошкаткан кижидир. Оон кадында 2—1 чидирин база бар. Ук эштп дарый халдаан, орнунга сени чылгычыладыр деп сүмелешкен улус бис. Бодун хөй чылда, даады төрүүр хой малдап келдиң. Бо талазы-биле үре-түнелин үлегер-чижектиг болгай. Чаа даалганы база төлептиг күүседип шыдаар дээрзинге бүзүрел улуг. «Эзер кырынга төрүттүнмээнинден» башка чылгычылар аразынга өстүң. Ам безин дөө каш малдың өө-чүзүнүн, түс-түзүнде онзагай шынарларын, баш саның пат билир сен. Сеңээ идегээрил? Хөюнну дузалакчы кадарчылаан элээн болу берген аныяк комсомолчу өг-бүле бар, оларга хүлээдип бээр бис. Че канчаар сен?

Чылгы-Хараган. Ол Бай-Хөлден километр хире-ле кедээр чер. Шаг-шаанда хөлду долгандыр хараган турбаан дээр. Чүгле кезек черде мөөң хараганнар үнген. Ыракта көөрге, кодан чылгы бөлүн каан дег. Янчангаш чон оны Чылгы-Хараган дижир апарган. Биеэги хараганнарның ишкээр чартыында ёлуг чылгы дезээзи бар. Мында дезээлээн чылгы—шупту 510 баш. Бо мынчаар от эки үнер. Бо от-көк чегей чылын база-ла шору болган. А суггатта айтырыг турбас. Ырда кирген үзүк Тес база мырынай мында. Чүүлдүн маадыры Свердов Хайың кодан чылгыны хүлээнип алгандан бээр чыл ажа дужүп бар чоруур. Изыгуурлуг малчын кижи болгаш, чылгы малдаарында аңаа бидиимес чүүлдер индыг хей эвес болган. Янчалзажок, кандыг-даа чаа чүүлге чаңчыгарынга үе херек. Эрткен чазын ол төрүүр 100 беден 70 кулунну камгалап алган. Баштайгы улаада бо багай эвес көргүзүг болгу дег. Ажыы-биле чугаалаарга, чылгычывыс аңаа ындыг-ла тазрзынмаан. Ажылиштп чүү-биле өскертип, арга-курлавырларны ажыглап турган чылгычы малдың келир массалыг ооллаашкынының үезинде 100 беден бетп дээрге 75-тен эвээш эвес кулунну алырын бодап турар.

Моон кадында С. Хайың өөнүң херээжен эвэн Тамыжан Мамаевна-биле 7 уругну өстүрүп кижизидип ораларар. Эң улуу Урана — 8-ки классчы, а хеймери Эртине чаа-ла бир хар ажып чоруур. Чылгычы сылымын дуруп, аъдының үзерин союп каапкаштың Бай-Даг суур, азы район төвү Эрзинче херек-чорук кылып алыры-биле хууда «Москвичизинге» саадаптар. А оон дарый эвэ келген дораан чылгының суггарып, одарладып дээш оларынче уткуй үзер-чүгенин шыңгыразыр чөлээптер.

С. МОНГАЛ.

Кызылдың даараныызга фабриказында Надежда Разумованың комсомолчу-аныяктар бригадазы мурнакчы коллективтериин санында кирип турар. Аныяктар бригадазында бригадирден аңгыда хоочунар — аныяктарның дагдыныкчылары база бар. Мастер Валентина Шевченко, Галина Хольшина ышкаш, өскелер-даа боттарының арга-дуржулгазыбиле аныяктарны мергежип, шалыпчы ажылдаарынга дузалап турар. Ынчангаш бригада ай, квартал онаалдаларын хуусадап эрте күүседип келген. Аныяктарның аразында мергежили хүн бүрү бедип, мурнакчыларның одуруунда киргеннер хөй.

ЧУРУКТА: бригаданың даранакчылары Зинаида Сарыглар, Галина Шаңнаа бригадири Надежда Разумова-биле (ортузунда).

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ЫЯАП-ЛА КҮҮСЕДИР

Оң бирги беш чылдың баштайгызында ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш республиканың бүгү чону, школачылар болгаш сургуулдар, студентилер болгаш пенсионерлер аразында чарыш салган ажылдап турарлар. Оон чижээн Кызыл районда «Тивилелге» совхозтан көрүп болур.

Совхоз бо чыдын мал чемнерин бодунуң девискээринден белеткээрин шиитпирлээн. Бо хүнерге чедир 1120 тонна сенаж белеткеттинген, бо талазы-биле план 143.6 хуу күүсеттингени ол. Будук-бүрү база кажангызындан-даа хөй — 1256 тонна чыгдынган. 200 тонна витаминниг сиген-далганы кылыр планның оң хире тонназы арткан. Кукуруза силозу 1680 тонна салдынган, планның он хуузу күүсеттинген. 2810 тонна сигенниң 1525 тонназы белеткеттинген. Бо хүнерде бүрү база чыып эгелээр. Мал чемнериниң белеткели ам-даа уламчылавышаан.

Сиген белеткелинде механизастаттынган бригада ажылдап турар. Ук бригада ам № 5 болгаш 2 хову-трактор бригадаларының девискээринде ийи звенога чарылган. Ол ийи звенога үжен ажыг механизатор бар. Олар-даа, звеноолар-даа аразында чарыштыг. Аңаа Ооржак Эзир-оолдуң удуртказын звенозу каш-даа катап тиилекчи болган. А ажылчыннардан сиген белдүрүкчүзү Валерий Монгуш, кестяркичилер Сергей Ооржак, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадзы Михаил Салчак олар мурнуку одурүүнү өөлеп келген.

Совхозтуң төп шанында витаминниг сиген далганы кылыр агрегатта 18 кижи ийи өөлчеглиг ажылдап турар. Олар өөлчөгде ийи-тоона далган кылыр тургаш, ону будун чартык чамдыкта ийи-даа катап хөй кылдыр кылып четтирип турарлар. Ажылдыы бо хире будүрүкчүлүг болурунга операторлар Владимир Салчак, Олег Ооржак олар улуг үлүүн киирип турар.

Совхозта мал чеми белеткээр мөңгежастаттынган бригаданы алды чыл удуртказ Валентин Ооржак «Чаъс чаашкы» чок хүнүер турар болза, мал чемнериниң белеткелиң бо айда доозар бис» деп чугаалап турар. Аныяк коммунистиг ол созулге бүзүревес арга чок. Черле ынчаш, мал чемнерин белеткээринин планын ыяап-ла күүседир апаар.

Т. ЭРЕНЗЕН.

ЧЫЛГЫ-ХАРАГАННЫҢ ЧЫЛГЫЧЫЗЫ

Эрзинде Бай-Хөл онзагай чер. Долгандыр даглар, тейлер хаажылаан оргулаашта хөлду көөрге, наш дүвүнде сүт-ле. Дээр шаар өөр-өөр ак булуттарны хүн ынчаар хереңдиришпээн. Ангыр, кас база элбек. А залдар дөннер, оргалар дургаар. Хөл кыдыындан топтаарга, оргa кырында мөкүлчек ак өглер булуттар аразында хонгурун каан чүве дег костур. Бир ындыг өөнүн азаи — Свердов Баевич Хайың. Ол ам 40 харже кирипкен. Даштындан көөрге, ынча назы чедери ам-даа элек ышкаш. Арын-шырайы аныякскыг, улуг эвес дурт-сынныг, кезээде силиг эрни биибее кижи ону малчын кижи эвес кылдыр-даа көөру магат.

Ындыг болзажок, ол мал ажылын амыдыралының судалы кылдыр шилип алганындан бээр ам 16 чылдың иүүрүи көрүп бар чыдар. Болдуунда төрүүр хой малдап келген. Чүгле коданында санныг каш хойлары дээш чөпүнүн, күрүзезининй мурнунга бедик харымсалгаяы хүлээп келген эвес, а «Чаа орук» совхозтуң Бай-Хөлдү долгандыр деваалаан бүдүн хойжу бригадазының удуртукчузунга ажылдап турган үелери база бар. Чүгле тускай хостаткан бригадирни бригадага бижиглаанда, ам кээп аңаа хойжу апарган. Хөюн дужаанкаш, шүүт бригадирлээрин аңаа директиядан сүмелээрге, ол чөпшээрешпээн. Кодээ ажыл-агый талазы-биле тускай ортумак, дээди эртемниг кадрларны чурттуң өөредилге черлери чылдың-на доостуруп турар болгай. А мал малдаар улуг эвээжеп турар. Ынаар барып ажылдаарларны шилип, ылангыя комсомолчу аныяктарны хөй-биле хаара тудар болза эки дээр дугайында оон бодалдарынга ажыл-агыйның удуртукчулары бүрүн каттыжып, күзелин иштүг болдуруп арттырган...

Оон хойжулап ажылдааны чылдарның иштинде кандыг үелерни турбаан дээрил? Өөрүнчүг, а бир чамдыкта кударанчыг-даа. Бир чыл өскезинге дөмейлешпес. Тус-тус онзагай байдалдарлыг. Оон кадында мал чеми чедишпес, харчам улуг, хат-кавыскан дээш шаптыктыг чүүлдер база хөй болгулаар. Янчалзажок малчын чыл бүрүзүнде кыштагдаашкынга хынамчалыг белеткенин, мурнундагы кыштагдаашкыннарның эки чүүлдерин ыяк шингээдип, оон-биле арга-дуржулгазын улам байыдын келген. А эң-не кол чүүл —даанган хүлээлге дээш үйгу-чыдын чокка ажылдаар апаар дээрзин ол кезээде мелереп билип, шынгыы сагын турган. Изиг-соокта, дүне-хүндүге иниттиниң малын малдаары дег бедик харымсалга турбас. Көргүзүглер база чыл ааы-биле өскерлиң бедин органган.

Баштайгы күш-ажылчы чедиишкинни ол 11 чыл бүдүнгаар ынчан комсомолчу турган чедип ап, төрүүр 100 баш хойга онаштыр 111 хураганны камгалап алган. Ол-ла чылдың чайынында төрээн чурттуң найысылалы — Маадыр-хоорай Москвага ВЛКСМ-ниң XVI съездизиниң ажылынга делегат боон киришкени аңаа уттундурбас. Москвадан ээп келгеш, аңаа онаашкан бедик идегелди, бүзүрелди шынзыдар дээш карак кызыл ажыл-ижин ол шудургу уламчылап, бо талазы-биле арга-дуржулгазын чүгле бодунга ажыглап эвес, а бригадазының аныяк салгалынга дамчыдып, эрес-кежээ ажылдаан. Оон түнелинде 100 баш хойдан 115 чедир хураганны бедин онча-мөндү камгалап ап турган.

Ийет, эрткен чылдың часкаар чайын совхоз директору бригада төвүнге-даа доктаавайн, оон хөлден шала кедээр оза-даш черде улуг ак өөнче дөрт халдың кээп, чугаа кылган:

— Свердов Баевич, билир сен. Бисте чылгы арбын. Ынчангаш ийи кезек черге чазагдаш туруп бис. Бир кодан мында — Чылгы-Хараганда. Улуг чылгычызы арай харыы-салгазын кошкаткан кижидир. Оон кадында 2—1 чидирин база бар. Ук эштп дарый халдаан, орнунга сени чылгычыладыр деп сүмелешкен улус бис. Бодун хөй чылда, даады төрүүр хой малдап келдиң. Бо талазы-биле үре-түнелин үлегер-чижектиг болгай. Чаа даалганы база төлептиг күүседип шыдаар дээрзинге бүзүрел улуг. «Эзер кырынга төрүттүнмээнинден» башка чылгычылар аразынга өстүң. Ам безин дөө каш малдың өө-чүзүнүн, түс-түзүнде онзагай шынарларын, баш саның пат билир сен. Сеңээ идегээрил? Хөюнну дузалакчы кадарчылаан элээн болу берген аныяк комсомолчу өг-бүле бар, оларга хүлээдип бээр бис. Че канчаар сен?

Чылгы-Хараган. Ол Бай-Хөлден километр хире-ле кедээр чер. Шаг-шаанда хөлду долгандыр хараган турбаан дээр. Чүгле кезек черде мөөң хараганнар үнген. Ыракта көөрге, кодан чылгы бөлүн каан дег. Янчангаш чон оны Чылгы-Хараган дижир апарган. Биеэги хараганнарның ишкээр чартыында ёлуг чылгы дезээзи бар. Мында дезээлээн чылгы—шупту 510 баш. Бо мынчаар от эки үнер. Бо от-көк чегей чылын база-ла шору болган. А суггатта айтырыг турбас. Ырда кирген үзүк Тес база мырынай мында. Чүүлдүн маадыры Свердов Хайың кодан чылгыны хүлээнип алгандан бээр чыл ажа дужүп бар чоруур. Изыгуурлуг малчын кижи болгаш, чылгы малдаарында аңаа бидиимес чүүлдер индыг хей эвес болган. Янчалзажок, кандыг-даа чаа чүүлге чаңчыгарынга үе херек. Эрткен чазын ол төрүүр 100 беден 70 кулунну камгалап алган. Баштайгы улаада бо багай эвес көргүзүг болгу дег. Ажыы-биле чугаалаарга, чылгычывыс аңаа ындыг-ла тазрзынмаан. Ажылиштп чүү-биле өскертип, арга-курлавырларны ажыглап турган чылгычы малдың келир массалыг ооллаашкынының үезинде 100 беден бетп дээрге 75-тен эвээш эвес кулунну алырын бодап турар.

Моон кадында С. Хайың өөнүң херээжен эвэн Тамыжан Мамаевна-биле 7 уругну өстүрүп кижизидип ораларар. Эң улуу Урана — 8-ки классчы, а хеймери Эртине чаа-ла бир хар ажып чоруур. Чылгычы сылымын дуруп, аъдының үзерин союп каапкаштың Бай-Даг суур, азы район төвү Эрзинче херек-чорук кылып алыры-биле хууда «Москвичизинге» саадаптар. А оон дарый эвэ келген дораан чылгының суггарып, одарладып дээш оларынче уткуй үзер-чүгенин шыңгыразыр чөлээптер.

С. МОНГАЛ.

БИСТИҢ ЧААГАЙ АМЫДЫРАЛЫВЫСТЫҢ КОЛ ҮНДЕЗИННЕРИ

Ангы делетейниң чуртларында чонуң чаагай байдалын бедилерни аңгы-аңгы аргаларбиле чедип ап турары билдиртир болгай. Ынчалза-даа чүле социалистиг чурттарда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң ниити күүне планнары бар. Канчап-даа тургаш эң улуг хемчээлдиг конча алыры эвес, чамдык техникаэкономиктиг сорулгаларны чедип алыры эвес, харын чонуң амыдырал деңнелин чогум-на бедилери —социализминиң экономиктиг политиказының үзүр-үткязы болгаш сорулгазы болуп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң онгу беш чылда ССРЭ-ниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң түңнелдерин үндүрген. 1976—1980 чылдарда совет пиитилелдиң хөгжүлдезиниң чедиишкиннери тодарадып турар элээн хаш кол чүтула чурагайларны сагындырып кэйи: ол үе дургузунда үзеттүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 717 миллиард рубль немей өскен, көдээ ажыл-агый продукциязының хемчээли 50 миллиард рубль немей көвүдээн, а национал орулга 400 миллиард рубль немей улгаткан.

Капиталистиг чурттардан ылгалыптыр бистиң чуртувуста национал орулганың бештиң дөрт хезээн шуут-ла хереглеге, чуртталга болгаш культура тудуунга ажыглап турар. Оон ачызында эрткен беш чылда хөмүр-даш, славец болгаш пөс-таавы үлетпүрүүнүң хара болгаш өңнүг металлургиниң, тудугуң болгаш демир-орук транспортунуң ажылакчыларыимың чамдык категорияларынга күш-ажыл төлевири үлгаттырган. Ниитизиннге ол-ла үе дургузунда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевири 15 хуу ажыг, а колхозчуларның орулгалары 26 хуу немей өскен.

Ол бүгү чүүлдер кол-кол аъш-чем болгаш аъш-чем эвес бараанарга күүрүнүң үүрмектеп садар өртектериниң доктаамал байдалдарында чонуң кижи санынга онаалтыр боттуг орулгаларын 18 хуу немей үлгаттырар арганы бергеи. Хлеб, чигир, саржак, сүт болгаш оон-даа өске дыка хөй бараанарга үүрмектеп садар өртектер 10—15 чылдар мурнуда турганы шыкаш, амгы үеде хевээр артканы, ылаңгыя капиталистиг чурттар-биле деңнээрге, совет экономиканың үлуг чедиишкинни болуп турар.

Беш чыл дургузунда туттунган 530 миллион дөрбелчин метр чуртталга шөлүг, 50 миллион совет кижилерниң чуртталга байдалдарын эжикиндер арганы бергеи. Ол-ла үе дургузунда чонуң хереглеп барааннарын бүдүрүп үндүрери 21 хуу немей өскен. Тодарадып кижи дугайында, оон негелдериниң болгаш хереглелдериниң дугайында тодарадып сагыш салыышкын, кижиниң бүгү талалыг хөгжүлдезинге таарымчалыг байдалдарны тургузары — бо бүгү чүүлдер чонуң чаагай амыдыралын удам эжикиринниң талазыбиле СЭКП-ниң XXVI съездизинге идип үндүргеи чаа улуг программаның база тодаргайлап турар. Ол программа амыдыралын аңгы-аңгы талаларын — хереглелди болгаш чурттал гаалгам, күш-ажылдың болгаш амыдыралын байдалдарын, культураның болгаш дыштанылганы хаара тудуп турар. Ух программа материалдыг бүдүрүлгенниң планныг хөгжүлдезинге, күш-ажылдың бүдүрүгүлүүнүң өзүлдезинге үндезилеп боттанып үжурлуг.

Он бирги беш чылда чурттуң үлептүр бүдүрүлгези 26—28 хуу, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиң 12—14 хуу, а национал орулганы ам-даа 18—20 хуу немей улгаттырарын төлевилеэн. Ынчан национал орулгага хереглеп фондузунуң үлүү мурнаң турар темп-биле өзер. 1980 чылда 75 хуу турганынга удур хереглеп фондузунуң үлүү 1985 чылда 77,3 хуу болур.

Амгы үе-чадала совет кижилерниң орулгаларының кол үндезини ажыл төлевири болуп турар. Беш чылдың төнчүзүнде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевири 13—16 хуу немей өзер болгаш 190—195 рубль чедер. Колхозчуларның күш-ажыл төлевири ам-даа 20—22 хуу немей улгадыр. Ол чорук чонуң боттуг орулгаларын 16—18 хуу немей улгаттырар арганы бээр.

Ажыл төлевириниң талазыбиле хемчеглерни боттандырарынга 10 миллиард хире рубльди үндүрер деп төлевилээн. Ынчалза-даа кижилериниң амыдыралының дениелии бедидери бистеҢ чүүле ажыл төлевириң улгаттырары-биле кылыгаарлаттынмас. Хереглелдиң ниитилел фондуларындан күүрүнүң боттандырыл турары төлевирлер болгаш чингелделер совет өг-бүле бүрүзүнге аажок улуг практиктиг үжурдузалыг. Оон ачызында ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевиринге немелде орулгалар барык-ла 40 хуу болуп турар. Немелде орулгаларның хемчээли 1985 чылда 138 миллиард рубль чедер, ол дөрт кижилиг өг-бүлеге чылда ортумаа-биле 2000 хире рубль болур. Ол кончуг хөй акша-хөрендилерни кижилерниң амыдырал байдалдарын эжикиндиринче, оларның кадының камгалаарыиче, ажы-төлдерин өөредиринче болгаш кижизидиринче, социал хандырылгаже болгаш культураже угландырыл турар. Ылаңгыя, ургларлыг өг-бүлелер болгаш чаа өгленгенкиер амыдырал байдалдарының, чемненлгенің база школа назы четпээн ургларлар албан черлериниге болгаш школа-интернаттарга ургларын тургузарының талазы-биле немелде чингелделерни база артык чүүлдерни алыр. Чижээ, бүгү школачыларга өөредилге номнарын халаска бээр. Чаш уруу бир хар четкижеге чедир ажаарының талазы-биле чамдыызын төлеп бээр шөлээни ажылдап турар хереэженнер бо чылдан эгелеп алыр. Хөй ургларлыг өг-бүлелер ургларынга доктаамал төлевирлерден аңгида чаа төруттүнгеп ургларынга 30-ден 100 рубль чедир түңүг чангыс удаа бээр дузаламчыларны алырлар. Ажылчыннарга, албан-хаакчыларга болгаш колхозтар кежигүннериниге назылап кыраанының болгаш инвалид болганының талазы-биле бээр пенсияларның эң биче хемчээлдерин улгаттырарын база көргеп.

Бо беш чылда садыгны болгаш ачы-дуза чедирерин дээш дыка чиик төлевир бистеҢ ам дөртеп ажыг чылдар дургузунда хевээр арткан.

Кадык камгалалының талазы-биле медицина хандырылгазының деңнелин болгаш шыңарын бедидерп көрдүнгеп. Ылаңгыя 1985 чылда эмнелге оруннарының четкизин 3,63 миллион чедирер база ол шыкаш санаторий-курорт болгаш эмнелге албан черлериниң, дыштанылга болгаш туризм баазаларының санын көвүдедир деп турар.

Бо бүгү чүүлдер СЭКП-ниң «Бүгү чүвени кижиниң чаагай чоруунга, бүгү чүвени кижиге!» деп кыйгырыы чайгылыш чок боттанып турарының дугайын тодаргай хереченлеп турар-дыр.

Юрий СЫЧЕВ,
экономика эртемнериниң кандидады.

(ПМА).

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУРнуң тудугжуларының адыр айы-биле профэвилелиниң удуртулгазының парлалга конференциязы ада эрткен. Профэвилелдиң кол баштаар черинииң даргазының ораанчызы А. Сивак ацаа чүве чугаалаан, совет ажылчыннарның улусчу Польшаның ажылчыннарының адыңга чагаалаарының онзагай ужур-дузазын демдеглээн. Совет ажылчы чоннар биске чагаа чорудар эргелиг болгаш хүлээлгелиг-даа деп, ол чугаалаан. Совет Эвилелиниң ажылчын аңгызының— социализминиң чөленгиккинииң дугайында чугаа чоруп турда, ол оңза чүгула. Оон аңгыда бис чангыс социалистиг дем каттыжылгазында туруп турар болгай бис. Гданьскиге хүлээп алган «Чөөн Европаның улустарынга кыйгырыт» деп адаткан чүүл бистиң ажылчыи аңгының бодалын илереткээн, ол дээрге Космор, «Хамаарышпас Польшаның конфедерациязы» (ХПК) шыкаш антисоциалистиг болгулежиишкиннериниң. Барының чүктүң түскай албан черлериниң үзел-бодалдарын илереткен чүүл-дүр. Совет ажылчыннар бар туруп турар айыылче бистиң кичээнгейивисти угландырып, найыралчы дузавык холуун сунуп турар-дыр. Ол чагааларны бис чогум-на ынчаар хүлээп көрүп турар бис. Ол чагааларны детезин митингилер чамдык районнарда эрткилээн.

«Солидарностиниң» съездизинге колдуунда политиктиг айтырыглар талазы-биле: чазактың ажыл-чорудулгазыи канчап күш чок болдурарыл, ПУР-нуң сеймиче кайы таладан халдаза экил дээн чижектиг чугаа болган, а социал айтырыглар талазы-биле чугаа болбаан деп, А. Сивак уламчылап тайылбырлаан. Одар чер-чер Советтериге «Солидарностиниң» ажылдакчыларын идип киирериибиле сокулдаларыны канчаар организастаарының шиитпирлерин ажылдап кылган.

«Солидарностиниң» ада кежигүннери болгаш удуртукчулары, Кос-Корнуң, ХПК-ның төлээлери деп чүл деп чүвени аңгылап көрүп турар бис деп, ол чугаалаан. «Солидарностиниң» экстремисчи бөлүктериниге удур шиитпирлит хемчегерни хүлээп алыры дээш турүүп турар мен. Дугуржулга-биле эки түңнел чедип алырына бүүревес мен, чаныш-сынын чок турүүрүнга бүзүредиг мен.

Бүдүрүлгенин чепсек-хереселдериниге киитиниң өнүүзүн бөлүктүң өнүүзү кылыр сорулгалыг «Солидарностиниң» кыйгырымынга бис канчап-даа чөптээреппес ужурлуг бис. Оон башгынарны бистиң ядаларыыстың 1945—1946 чылдарда чаалап алган чүүлдерни буурадыр болап турары ол.

«Солидарностиниң» съездизиниң дугайында чугаалап турә, А. Сивак мынча дээн: «Ында ажылчыннар түүле 12 хуу болган, артканнары дээрге профкаттыжымышкынның администратиптиг ажылдакчылары, олар ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш турүүп-даа турбаан, туруппаспдаа. Өске бир факт-барымдаа база онзагай: олар пуштузу— администратиптиг ажылдакчылар — будүрүлгелерге 1980 чылдың чаңының болуушкуннарының наш-ла ай мурнунда келген болгаш ол болуушкуннарга идепкейлиг киржип турган ааы оларга дагааш каан тодаргай даалгаларны күүседип турган».

Социалистиг чурттарның моральдыг деткиишкини биске улуг ужур-дузалыг. Бис өнүктервистиң аразында туруп турарывыс Кос-Корнуң, ХПК-ниң, «Солидарностиниң» экстремисти удуртукчуларының талазыдаи халдашкыныларына удур туржуушкунче ам-даа сөөртүп турар.

* * *

СОФИЯ. (СЭТА). Гданьскиге болган шуутаазының хүлээп алганы нүтүүшкүнүң «Чөөн Европаның улустарыига кыйгырытта» хамаарыштыр Болгарийның ажылчы чоннарының киленээшкиниг болгаш буруу шавыышкынныг массалыг митингилер бүгү чуртта эртип турар.

Чуртта эң улуг металлургия комбинады болур Софияның Кремиков комбинадына болган митингиниң киржиичилери польша ажылчыннарның адыңга чагааны чангыс үн-биле хүлээп алган. Гданьскиге хүлээп алган «кыйгырыг» дээрге «Солидарностиниң» съездизиниң организакчыларының социалистиг чуртталдың шиитии херектериге каржы холгаралаашкыныы кылырының семээшкиниг болур деп чагаада биижээн. Ол дээрге — социалистиг чурттарның ажылчын ажыгынга, бүгү ажылчы чоннарынга удур чөптээр-дир, мрак сорулдалдыг арын-күүр чок чөптээр-дир. Ынаазажок ол семээшкин бүүрээр апаар.

Бис, Кремиковтуң металлургия комбинадының ажылчыннары, ыйдыг чергелиг оңгээсе шиитпирлиг удурланып тур бис.

Ол дег уткалыг чагаалары Плоўдивтиң Д. Благоев аттыг өөнүг металлдар комбинадының болгаш Варнада Г. Димитров аттыг судно тудуунуң комбинадының база өске-даа будүрүлгелериниң ажылчы чоннарының хүралдарынга хүлээп алган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ДОЛУ ЧАҢГЫС ЭП

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ЛУДР-ниң Премьер-Министри Кейсон Фомвихан-биле Кремльге найыралчы ужуражыышкынының дугайын, Лаос удуртукчуга Ленин орденин тывысканының дугайын Лаостуң массалыг информация чепсектери тодаргай дыңнаткан. Ужуражыышкын үүректиң ханызындан амы-дуңмалышкы ёзузунуң байдалынга эртип, талаларның үзел-бодалдарының долу чаңгыс эптиин бадыткаанын дыңнадырга онзалап демдеглээн.

Социализминиң үндезиннерин тургузар талазы-биле ажылагыйжы болгаш өске-даа сорулгаларны шиитпирлээрде Лаоска Совет Эвилелиниң буянныг детиимчезин, ССРЭ-ниң болгаш ЛУДР-ниң аразында ажы-дуңма найыралдың база бүгү талалыг кады ажылдажылганың харылзааларының чедиишкинниг хөгжүлдезин Кремльге ужуражыышкын үезинде онзалап демдеглээн деп, Лаостуң КПЛ дээр информация агентилели дыңнаткан.

Делегейниң дыка хөй айтырыгларын чугаалажып тура, эштер Л. И. Брежнев биле Кейсон Фомвихан делегейниң дүшкүүрлүг чоруун ажып эртери даштыкы политиканың кол сорулгазы болур деп бүзүрелин илергейлзинин агенство айыткан. Империализм болгаш гегемонизм күштериниң чорудуп турары күүрүнелер аразынга удурланыштыр туржурунче, өөзэннеңилгени болгаш бүзүрешпес чоруиту чидиглендиреринче угланган шугумда келир үе чок болгаш турбас-даа ужурлуг.

Ийи партияның болгаш ийи чурттуң удуртукчулары Мурнуу-Чөөн Азия күүрүнелериниң үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазын таарыштыр тургузарының чугулазын демдеглээн деп, Вьентьян радиозу айыткан. Ол кавының чурттарының күүнеиишкиннер-биле Мурнуу-Чөөн Азияның айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээр дээш девисиээр конференциязын эрттирер дугайында Индий-Кыдат чурттарының инициативазынга Совет Эвилели наттыжып турарын радио тайылбырлакчызы онзалап демдеглээн, Вьетнам болгаш Кампучиябиле ажы-дуңма харылзааларны моон соңгаар-даа быжыглаар деп Лаостуң чүткүлүн ССРЭ деткип турар.

XXXVI СЕССИЯ АЖЫТТЫНГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). КНО-нуң Кол Ассамблеязының эзлчеглиг XXXVI сессиязы сентябрь 15-те ында ажыттынган. Организацияның кежигүннери 150 ажыг чурттарның төлээлекчилери делегей амыдыралының ең чүгула айтырыгларын үш ай дургузунда чугаалажырлар. Сессияның хүн чурумунда—134 айтырыг.

Делегей харылзааларында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары-биле, дайын айнылын бичелидири-биле, боо-чепсекти эңдере бүдүрини шегзөрибиле болгаш күүрүнелер аразынга тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдери-биле холбаалыг айтырыглар санал бериишкиннериниң кол чүүлдери болур. КНО-га санал бериишкиннери ам онза чүгула болур, чүге дээрге АКШ баштаан империалистиг бөлүктер «соок дайын» байдалын дагын эзлдирерии, боо-чепсекти улам эңдерлдирир бүдүрерии, делегейниң янзы-бүрү девискаарлеринде бот-эргелиг күүрүнелерге боттарының тура-соруун доңгаштырарын оралдажын турар мындыг үеле ол ханалдаашкыннар болуп эртер.

Сессияның хүн чурумунуң дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын камгалаарынче болгаш калбартырынче, улустарның айыл чок чоруун быжыглаарынче угланган дыка хөй ең чугула айтырыгларын КНО-га чугаалажып көөр кылдыр бир-ле дугаарында Совет Эвилелиниң инициативазын ёзугаар тургусканың делегей ниитилежилгезиниң бөлүктеринде демдеглеп турар.

Совет санаарының тодаргай болгаш боттуг бүдүштүүн КНО-нуң моон мурнуилары шуулганнарынга чугаалажылгалар үезинде каш удаа онзалап демдеглеп келген. «Кайдыг-даа хевирниң чепсээн космос делгеминге сайгара тургузарын хөрүүр дугайында» айтырыгны амгы сессияның хүн чурумунга киирер дугайны КНО-нуң чингине секретарының адынга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң чагаазында айытгырган саналды ёзулгела чогуур үезинде кылдыган санал кылдыр хүлээп көргеи.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының моон мурнудагы XXXV сессиязының даргазы турган Р. фон Вехмар амгы сессияны ажыдып тура, делегей байдалының дувуренчиг дүшкүүрелдиин айыткан. Улустарның тайбының болгаш айыл чок чоруун камгалап арттырар дээр шиитпирлиг чоруун КНО-га кергүзеринче бүгү күүрүнелерни ол кыйгырган.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының даргазы Иракның даштыкы херектер министрииң ораанчызы О. Кетани апарган. Делегей харылзааларының дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының орнунга боо-чепсекти эңдере бүдүрериниң чаа үе-чадазының хереченлери болуп турар-дыр бис. Бодунуң принципиниерге дүүштүр КНО-нуң хүлээп алган шиитпирлериң боттандырарының эргежок чүгулазын О. Кетани онзалап демдеглээн. Палестин улустуң бот-башкартынар эргелериң боттандырар дугайынга, Намибияны дүрүм чокка эжелеп турарын сокладыр дугайынга, чепсегленишкинни дүжүрер дугайынга резолюцияларны күүсеткен турар ужурлуг. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун хошкадырынга болгаш делегейниң мурнуила турар айтырыгларны шиитпирлээринге салыышкынын киирериниче Ассамблеяны ол кыйгырган.

Баштайгы ниити хуралга ол организацияның чаа, 155-ки кежигүнүн КНО-га байырладыгы-биле хүлээп алган. Ол бөлээ Оожум океанда орулук күүрүне — Вануату Республика-дыр. Ону шаанда Англияның болгаш Франциияның колониалыг эзлел черлери — Чаа Гебридтер дээр турган. Вануату хамаарышпас чорукту 1980 чылдың июльда алган. Европаның социалистиг чурттарының мурнунган оон делегациязынга байыр чедирбишаан, ГДР-ниң КНО чанында доктаамал төлөөлекчизи П. Флорин аныяк республиканы КНО кежигүнүиле хүлээп алганы колониалдыг системаны бүрүн дүжүрериниче база колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында төөгүдүг Декларацияны бүрүн боттандырарынче угланган оруккa база бир базым болуп турарын демдеглээн.

Ассамблеяның чеди кол комитеттериниң даргаларын сессияга сонгаан. Ниити хуралдарга-даа ышкаш, ол комитеттерге хүн чурумунда кииртинген айтырыгларны чугаалажыр.

В. ВАСИЛЕЦ.

АЙЫЛДЫГ ПЛАННАРГА ШИИТПИРЛИГ ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН

ЛОЙДОН. Ньюберн чоогунда америк шериг базазы Гринем-Коммонуң киирер эжиниң акезынга эртенинь-не «тайбың пикеди» чыскаалыптар. Чыскаалчылар НАТО-нуң чагырыктыларының Барының Европага чалгының-ракеталарны болгаш «Першинг» ракеталарны тургузар дээш шиитпирни чидин-биле шүгүмүлээн. Оон-биле кады ол ортумак ыракшылдың чаа ракетаядролуг чепсектерни тургузарын соксадыр талазы-биле совет саналдың улуг ужур-дузалыын демдеглээн.

Чепсегленишкинни ылаңгыа дүжүрер дээе, чүгле ак сеткилдиг чугаалажышкынар херек, ГФР-ниң тайбынга ынак хөй-ниитизи база ол дээш туржуп турар деп, К. Шпрессер чугаалаан.

ДЕЛИ. Совет Эвилелиң шериг талазы-биле ажар дээн АКШ-тың күзел-чүткүлүн хоозун бот-метеленишкинии-дир деп, «Таймс оф Индиа» солуи адаан.

Боо-чепсекти эңдере бүдүрери база катап эгелээриигe үндүрүп келгеи дээш АКШ-тың чазаан бируудатпышаан, делегей харылзааларынга чавырылышкын углавышкынын улампылаи турар совет чазактың политиказын деткип турарын ук солуи илергейлээн.

БЕРЛИН. Массалыг узуткаашкын чепсээниң чаа хевирлерин бүдүрүп турары социализмден артык шериг талазы-биле күштүг чорукту империализминиң чедип алырын, делегей харылзааларынга күш дегээрин орайдажып турарын хереченлеп турар. Ынаазы эйымдыг хөделиишкиннерге удур эң-не шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бөөр херек.

НЬЮ-ЙОРК. Рейганның милитарисчи администрациязының хемчеглери, чижээ, нейтроннуг чепсекти бүдүрериниң болгаш оон курлавырларын тургузарының дугайында

БЕРЛИН. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» Кыйгырымын ГСЧП ТК-ның теоретиктиг органы «Айнхайт» журнал делегей политиказының айтырыгларын боттуг мозулуг көөрүнүң чаа черечиэи кылдыр адаан. Тайбыны камгалаарынга дузалаар чугаалажышкыннар болгаш тодаргай базымнар ам-мырыңай эргежок чугула соруглга-дыр деп, журналда парлаан чүүлде чугаалаан.

Социалистиг даштыкы политиканың кол принциии— улустарның амыдырал-чурталгазы болгаш келир үеэи дээш харылзалга-дыр.

* * *

ПАРИЖ. «Ниити рывок» чурттарында ажыл чоктарның саны сөөлгү үш чылда 50 хуу өскен болгаи 9 миллион киижи четкен. Европа шиитпирлиглелиниң комиссиязының кежигүнү Айвор Ричард Страсбургга Европа парламентиязының хуралынга чүве чугаалап тура ол дугайны медеглээн.

Амгы үеде Англияда «артык киижилериниң» саны 3 миллион чыгаа, Франциядаа— 1 миллион 800 муң ажыг, ГФР-де —1 миллион 200 муң киижи болуп турар.

* * *

АММАН. «Стратегиг чаа харылзаалар» дугайында америк-израиль дугуржуп алышкыи Чоокку Чөөн чүкке тайбыңче оруккa моондак болуп, ол девискээрниң айыл чок болгаш оожургалдыг турарынга каржа чедирип турар деп, Иорданияның информация министри Адиан Абу Ода медеглээн. Вашингтонуун Израильди чугаажок деткип турары араб чурттарга хамаарыштыр израиль эмелеп-чилериниң агрессчи угланышкынынга дузалап турар.

* * *

НЬЮ-ЙОРК. Национал хоталганың Фарабүндо Марти аттыг фронтузунуң тугу Сальвадорнуң сонгу талазында Сан-Игнасио хоорайда национал гвардияның казармазының кырында киисиин үптеп деп, ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

Хунтаның гарнизоиун патриоттар чылча шашкаш, чурттамчылыг ол чугула черни эзлеп алган. Хунтаның америк «чавүлекчилергe» баштаткан солдаттары болгаш кедергей барыын үзелдиг болулгежиишкиннериниң кежигүннеря банна девидеп, дезин чорутнан, а дыка хөйү тутурган.

* * *

СОЛСБЕРИ. Расисчи Мурнуу-Африка Республиканың агрессчи чиңгинеиишкиннерии барымдаалаан, чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаарының эргежок чугулазын Зимбабвениң премьер-министря Р. Мугабе парламентиге чүве чугаалап тура айытпышаан, оон чаза национал армиязының дайынчы арга-шинзи күштелдиреринин хемчеглерин ап турарын дыңнаткан.

МЕКСИКАНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың хөй миллион чону улуг байырлалын — хамаарышпас чорукту чарлаавының хүнүн демдеглээн. 1810 чылдың сентябрь 15-тен 16-же дүне Долорес деп черге Мексиканың национал миадыры Мигель Идальго конга каккаш, испаи колонизаторларга удур демиселче чонну кедүргеи. Тура халышкының бүгү чуртту шыва алган.

Латин Американың эң улуг күүрүнелериниң бирээзи —Мексика бөгүн өске күүрүнелерии шиитки херектерии холгаарлавастың принциптерии, бүгү улустарның бот-башкартынар эргезии шыңгыы сагыырыига үндезиленген даштыкы политиканы быжыг болгаш чайгылыш чок чорудуп турар.

Кубага удур чүдек-бужар блокадаже Мексиканы киир тыртар дээн Вашингтонуун орайдажышкынынарын-ол буруу шаңкаш, бөмбүрзектиң барыын чартынга баштайгы социалистиг чурт-биле найыралчы харылзааларны туруп турар. Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүовулелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастроиуң Мексикага чоокта чаа чорааны ийи талалыг харылзааларның чедиишкиннинг хөгжүлдезиниң херечизи апарган. Амгы үеиин кол айтырыгларына хамаарыштыр үзел-бодалдарның ниити чоруу аян-чорук үезинде бадыткаттынган.

Чоңу кижи көөр хөён чок америкаизырак диктатураны дүжүр октаан болгаш империализминиң талазындан коргудуушкуннуң, кыжаңыышкынның объектизи болуу берген Никарагуага хамаарыштыр, ол шынаш хамаарышпас чорук болгаш демократия дээн демисежин турар Сальвадорнуң, Чилиниң, өске-даа латин-америк чурттарының патриоттарынга хамаарыштыр, Мексика изиг эң-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп, оларны быжыы-биле деткип турар.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

«Вояджер-2» деп америк космос станциязы Сатурн планетаже оруккa үжудуп бар чорааш, ол планетаның чуруктарын Черже тыртырып чорудуп турар.

ЧУРУКТА: «Вояджер» станциядан Сатурнуңуң болгаш оон дээрбектериниң хевири.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

АЛЁ-АЛЁ, АЛЁНА

Эргим ынак эжимге
Элээн үр-ле душпадым,
Телефонум тутказтың
Дегийт дурген долгаптайн:
— Алдан чеди, үжен беш.
Алё-алё, Алёна!
Алдынай мен — эжиң мен.
Кандыг тур сен, харыыла?
— Экис, экис, экии, эш.
Экии тур мен, Алдынай.
Дуңмам, акым, угбамга
Дузалажып туру мен.
Бажың иштин арыглаш,
Хамык хевим бастынгаш,
Парк нирип ойнаар бис,
Кады баалам, Алдынай!
— Алё-алё Алёна,
Амырадым, ынчаалы,
Чедип кээр сен шиңме, эш,
Четтикпейн манаар мен.

Н. ОНДАР.

САЛГАЛ БИС

Черни каастаан чечектер
Чеже чүзүн өңнүг-дүр:
Олар ышкаш хевей бис.
Орлан шоваа чаштар бис.
Тайбың дээрниң адаанга.
Алдын хүннүң чылыынга,
Таалап, хөглеп чаңчыккан
Амыр шөлээн төлдер бис.
Эртем-номга сундулуг,
Эрес-омак бүдүштүг,
Ие-чуртка төлептиг.
Идегелдиг салгал бис.

М. ДУЮНГАР.

БИЧИИЛЕРНИҢ ЧУГААЗЫ

— Моон соңгаар баш таарар машинаңны ачам дилээргe, черле бербе шиве, акый— деп, кожазынга баш таартып ора, Орлан чугаалаан.

— Чүге Орлан?

— Кызары кончуг-дур.

* * *

— Мергенниң кулаан бөөшкүнеп калза, кандыгыл, авай?

— Чүге, оглум?

— Кичээлге башкызының тайылбырын бажынга сиңирип албас: бир кулаандан киргеш, өске кулаандан үнүп турар кижи даэр чордук чоп?

* * *

Бичии өөл радио дыңнап ора, ачазындан айтырган:

— Хойжуларның радиостанциязы болуп-ла турар, а өшкүжүлерниң, чылгычыларның, тевежилериниң, ивижилерниң, сарлыкчыларның чүге болбазыл, ачай?

Ачазы: «Мен билбес мен, та!...» — даэш каттырып каан.

* * *

Суур чурттуг бичии өөл малчын төрелиниң өөнге келгеш, кежээ удуурда мынча дээн:

— Мен-даа кидис шала кырындан чыдар—мен дээш, дерде ширтекче айыткан.

* * *

— Мени авам «угааның дештир деп барган-дыр, ам-даа эки үжүглеп өөрен» дяди. Кижиниң угааны кайынын дештир чүвел, эжим, билир сен бе?

— Билбес мен, бажындан ирги бе?

В. САНАА.

Чаа-Суур, Өвүр район.

ЧОГААЛДЫҢ КҮЖҮ

Галя 12, а Андрей 2 харлыг.

Ада-иези эштеринче чоруптарда:

— Галя, Андрюшаны эки көрүп тур —деп чагып каанзыар.

Үш шак болганда:

— Андрюша кандыг турду, чээ?

— Эки, эки. Мен анаа «Дайын болгаш тайбыкны» номчуп берип ордум, а ол дыңнап турду.

ЭСКЕРИИЧЕЛ ТАНЯ

Дөрт харлыг Таня-биле ийилээ шыкка селгүүстеп чордувус. Бисче бызаа халып ор.

— Үзер чазавас — дидим.

Уруг чөпшээрешпеди:

— Мыйыс чок чүве ышкажыл. Чүзү-биле үзерил ол? Кулаа-биле бе?

«ЫЛАПТЫГ» ТҮҢНЕЛДЕР

Зоя айтыра-дыр: «Болонка дээрге авазы бе? Ынчаарга ачазы — болон ышкажыл. А уруглары — болончугаштар? Солунун аа!»

Шөлээвисти хөл кыдыынга эрттирбиис. Майгынга чурттап, чемни одагга хайындырып тур бис.

Коста: «Бистер ам шуут черликшээн кижилер-дир бис».

АДААРГАЛ

Володя Коновалов: «Эжик аксынга бичии бажынчыгаш кылып алза эки-дир. Мен аналыым ышкаш, чурттаар мен.

«НЕДЕЛЯ» СОЛУНДАН.

ЭНДЕГ

В. БЕЛОВ.

Федя дээрге билбес, кылбас чүвези чок,— техникага база тергиин ынак кижи. Хой кыргыыр машинаны ол почта дамчыштыр чагыдып алгаш, ооң-биле дораан-на ажылдап өөрени берген. Бир катап кырган-авазының хоюн кыргыпкан соонда-ла улус ону амыратпастаан.

— Канчап бардынар? Мээң бажыңым баш таарар — парикмахерская эвес?— деп, Федя ойталаан.

Ынчалза-даа кыргыышкынны чоруткан. Шкаф адаандан узун резина хендиржигеш үштүп эккелген. Ооң бажын токка кожупкаш, машинаны соңга дамчыштыр дашкаар үнүре берген.

Лидия ол-ла кежээ кыргыттынмаан хоюн соңга баарынга чедип эккелген. Хой чөрүүлеп шаг-ла болган, дедир чүгүп, дошкуну кончуг үшта шурап турган. Лидия бирде мыйызындан-даа сөөртүр, бирде мунупкаш, со шапкылаптар чыгыы болган.

Федя хойже көрүнгеш, хөректенген:

— Чөрүү чүвени кыргып эвес, харын тазарты үлүп каапкан чүве-дир.

— Дона бээр болгай аан— деп, Лидия удурланган.

Хойну Федя беш-ле минута иштинде чанагаштап каапкан. Кыргыткан хой чиңге болгаш бичии-бачыызы кончуг ышкаш сагындырган.

Лидия дүктү эрги сыртык хавынга суп турда, хойнуң мыйызындан тудуп турган мен.

— Ону салывыт, чоор сен, маңнап чораай аак—деп. Лидия мынды.

Хойну салып чорудуптум. Ол орукче халып чоруй барды. Доктаай бергеш, туңуксумаар этти, «Чанагажы» анаа эпчок болду ыйнаан, кезек аамайланы берген турган.

— Че, болгай аан!— деп, Федя чугаалаан.

Ол душта бир хойнуң мыйызындан туткаш, сөөртүп алган чоруп орган Остахов кырганны көрүп кагдым.

— Лидия! Сээң хоюң мээң хойларым-биле база каттыжа берди! Ма, ап ал!

Лидия холдарын чада тудукулаан. Остахов ооң хоюн шынап-ла чедип эккелген. Лидия эндеп, өске кижинин хоюн кыргыдыпкан болган...

Федя хелбегер көк кырынга каттырып чыткан. Остахов кырган чедип алганы өске селбегер дүктерлиг хойну салбайн, кыргыттынган бодунуң хоюн эллепсинип кайган турган.

— Ма, дугун—деп. Лидия сыртык хавын кырганче хөөнүүг-хөөн чок сунган.

— Дүктү канчаар мен Хой кежи хереглединм... Кышка чедир үнүп кээр боор аа... Ча, хамаан...

Кырган ону алгаш, Лидияның кыргыттынмаан хоюн карыштыр дораан хүлээткен. Остахов сыртык хавын ап алган. Лидия хоюн ыыт-даашкак чок чедип алган чана берген. Мунгараап, ол кежээ хоюн кыргыдарындан ойталаан. Федя ол кежээ кара баары катыжа ыткырган.

Чарлып болбас кады ойнаар
Чаптанчыг бо өңнүктер.
Солун чүве көрүп каан боор,
Сонуургактар тура дүшкен.

Каттыржып-ла чаңгыс угже
Кайган алган турганнаржык.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЧААШКОЛА

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу — аныяк хоорай чаа Шагаан-Арыг хүнден хүнче улам улгадып, чараш кылдыр өзүп орар.

А. Ф. Ягодинге удуртқан тудугжулар бригадазы бо чылын 624 уруглар өөренир школаның өөредилге корпузун ажыглаага киргеш, хүлээдип берген. Ам ында тудугжуларның, чоллачыларның, малчыннарның болгаш өске-даа профессияның ажылчыннарының уруглары чырык, чылыг, делгем класстарда өөреніп турарлар.

ЧУРУКТА: школаның ниити хевири.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

БОДУ ЭМНЕНИРИ ХОРАЛЫГ

Эмчиниң сүмези

Эмчилер аарыг улуска эмненириниң айтышкынын сүмелеп тура, эмнерниң, фармокологтуг реакциязын илап көөр. Хар-назыны, мергежили демей, чаңгыс черде чурттап турар чамдык улустуң эмнер хүлээп алыры аңгы-аңгы боорун факт бадыткан. Яжыбүрү эмнерниң эмнээр хемчээли чамдыкта улуг кызыгаарлыг. Чижээ, 0,5 миллиграмм хемчээлдиг атропинниң бир аарыг кижи ижерге аксының иштиг кургаар болур. А өскелеринге ол эмниң үредүнелп ук эмнин хемчээлин 10 катап улгаттырганда билдинер.

Эмнерни улуг хемчээлди ижерин сүмелээри албан эвес. Чүге дээрге, ол организмге таарымча чок салдарны чедирип, эмнээрининг, үре-түнелдиг чадазын кошкадыптар. Эмчилер эмнерни ижерин сүмелээрде, кижиге тааржырын онзалап көөр. Ол чүдеп көстүрүл? Бирээде, иштики органның байдалындан, ийиде, долгандыр турар чүүлдерниң организмге салдарындан болур. Кижилерге долгандыр турар байдал доктаамал салдарны чедирер. Чижээ, температура, атмосфера базынышкыны, чырык, аныа бүрү химиктиг бүдүмелдер болгаш өске-даа чүүлдер. Бо чылдагаанарының уржуундан бүдүмелдерниң эргилдези, мага-боттуң ажылчорудулгазы болгаш башкарылга системазы өскерлир.

Чамдык аарыг кижилерниң эмге таарышпазындан магабоду шиинчкилеп, харын-даа билиместеп, өлүмге-даа чедирип болур. Сөөлгү он чылларда чурттакчыларның эмнербиле эмненириниң бир кол чылдагааны баар болгаш ижин-шөйүүдүң аарыгларының ковудээниңден болуп турар. Кайы хире эмненирин, эмнерниң ижерининг хемчээлин, ол эмге тааржырын азы таарышпазын чүге эмчи тодаратқаш, аарыг кижиге сүмелеер.

Эмчиниң сүмезин албайн, боду эмненген таварылгада эмнеттинмес аарыгны организмге арттырып болур. Эмнениң турганы, эмчиниң сүмезин ыяан-ла алыры чугула.

А. ЖЕБРЕЦОВА.

КАЙ экраны

САГЫНДЫРЫП ӨӨРЕДИР

Бала бир чаа өөредилге чылы эгелээн. Уругларның школа-биле харылзажыры, бажын биле школа аразынга аргыжары кевүдээн. Ынчангаш автооруктарга уругларның талазындан орук шимчээшкинниң чурумнарының хажыдыышкының болдурбазы чугула. Улуг эвес-ле хажыдыышкын транспорт озал-оңдаанга чедирип болур. Автооруктарга уругларның талазындан автотранспорт озалоңдаа болдурбазы-биле профилактиктиг хемчегларни школ, класс бүрүзүнге ап чорудары чугула. Школачы бүрүзүнге орук шимчээшкинниң дүрүмнерин шыңгыы сагыырын сагындырып өөредир. Ол соруглга-биле РСФСР-ниң Чыдыышкын министерствозу 1979 чылда 1-3 класстарның өөредилге планнарынга орук шимчээшкинниң дүрүмнерин өөренир он шактыг программаны киргеним таварылга эвес. А үстүкү класстарның өөренікчилеринге «орук дүрүмнерин» классган дашкаар кичээлдерге өөредип таныштырар. Ук кичээл-өөредилгелерниң дээшинде чедип алыр сорулгабиле практиктиг кичээлдерни хөйү-биле ажылдаар. Ынчангаш кичээлдерни тускайлап дерээн транспорт шелчүгештерге, тускай кабинеттерге эртирерп ажыктыг. Ол шелчүгештерни, кабинеттерни канчаар дерип ап болурун Куравтоинспекция ажылдакчыларындан айтырып, сүмеап, олардан өөренип алыр. Автотранспорт бүдүүлгелериниң активчилери, оларның школаларны шефке алган бүдүүлгелер ол талазы-биле дуза көргүзер апаар.

Школачыларга орук шимчээшкинниниң эге дүрүмнерин таныштырып, өөредиргге КАИ-ниң аныяк инспекторларының киржилгези улуг. Ындыг турбуже орук шимчээшкинниң аныяк инспекторларының саны республикада экээш. Школаларда комсомол, пионер организациялары КАИ ажылдакчылары-биле кады КАИ-ниң аныяк дузалакчылары — аныяк инспекторларның отрядгарын тургузарын чугулалап көрбейн турар. Чамдык школаларда ындыг отрядтар бар-даа болза, ажылының түнелп кезүдбес. Кызыл хоорайның № 3, 11, 14 школаларынга орук шимчээшкинниң айыыл чок чоруунуң кабинеттерин тургузар айтырыг чаа-ла шиитпирлеттинип турар. Кабинеттерни тургузуп тура, аңаа ап чоруттунар хемчегларни тодарадып, оон дээштинп чедип алырынче эмдыгаштан эгелеп улуг кичээнгейни утпаидырар апаар.

Республиканың автооруктарынга уруглар-биле холбашкан автотранспорт озал-оңдаанын саны кызырыйбайн турар. Бо чылдың эрткен сес айларында 30 уруглар транспорт озал-оңдаанга таварышкан. Уруглар-ывыс транспорт озал-оңдаанга таварышпазын дээш улуг кижилер, бистер, бир дутаарыяда оларга дуза кадар ужурлуг бис. Ынчангаш орук шимчээшкинниң озал-оңдаан болдурбазының профилактиктиг хемчегларни башкылар коллективтери, алаше, хөй-шиитп демнеп ап чорудар ужурлуг.

В. КЛЯВИНА.
КАИ автоинспектору.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ
ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги суда шимчээшкин. 9.00 — «Горнистер, харыылаңар!» 9.30 — «Кагдынмас инакпыл». Уранчечен фильм. 11.00 — Кабардин-Балкар АССР-ниң уран чүүл мастерлериниң концерти. 11.30 — Документалдыг фильм. 11.50 — Медээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сээң күн-эжелээн бедиим». Кинопрограмма: «Бригадир Дмитрий Крепуз», «Костя», «Чүрүкчү Шиловтуң черии», «Хөлүн эрте бээри». 15.55 — Дм. Шостакович. № 6 симфония. 16.30 — «Москва поогунга ужуражылгалар». 17.00 — Латви ССР-ниң профэвилелдериниң Төп Культура бажыңының скрипкажылларының «Рига» ансамблиниң концерти. 17.20 — «Тоол аалдан келди». «Кымыскаяктың болгаш Халыыр-караның чаа ужуралдары». Уранчечек телефильм. 2-ги кезек.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бүгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.10 — «Эртем дугаймында». 19.40 — «Чүве маңаар зал». Телешии. Автору — Г. Никитин. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35 — 23.40 — «Ырлажыылы, өңнүктер!» «Эстрадалыг программа. Төнгүттээр чамдык черлерге дымырады чаар. Соңгу-барыын үлүг таттың күжү секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 15—30, Кызылга 18—20 градус чылыг болур.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Эртем тайылбырлыг фильмнер программазы: «Ынак-даа бол, чоокта Мещера». 12.30 — Тоолчаан чугаалар. 3-ки класс. 13.05 — «Кылын бил, өөрен». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 13.50 — Музыка чүүл өөрүзүп турарыл. 14.15 — «Башкының экраны». Бойдус эртеми. 4-кү класс. Бистиң планетавис — Чер. 14.30 — Совет күрүнеиниң болгаш эргенниң үнделиин. 8-ки класс. ССРЭ Конституциязы — бистиң амыдыралывыстың Үндезин хоойлузу. 15.00 — Бурунгу Орустуң уран чүүлү. 2-ги дамчыдылга. 15.30 — Э. Межелайтистиң поэзиязы. 16.00 — 17.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 17.30 — «Тывының экранында». 17.45 — Телефильм. 18.00 — Арга-арыг ажылдакчыларының хүнүнге. «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерни — амыдыралга». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киноужурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 20.00 — «Танчыктыг улуктар. чаштар!» 20.15 — Улустуң ааллагы. 20.30 — «Гуидра дугаймында рассказтар». Документалдыг фильм. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35 — 23.45 — «Алдын минә». Уранчечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бүгүн республикага болгаш Кызылга шөкар бүгүлүүр.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ашаа тергиин эки кижи» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыында 9.30, «Альба Регпа» 11.00, 13.00, 15.00, «Дыштанып турарларның амыдыралындан» 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Хуулгаазын болуушкун» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ОЙНАП АП БОЛУР СИЛЕР

Күрүненин 1966 чылдың 3 хуубут ойнаашкынынг иштикпээлизи чурттакчы чоннуң акша камналгаларын ыңгжарының эптиг болгаш ажыктыг хевири болур.

Чээлинге облигацияларыңга чыл бүрүде 8 катап болур тиражтарга таваржыр ойнаашкын хевирлиг орулганы төлеп бээр. 3 хуулуг чээлинің облигацияларының ээлчеглиг тиражының ойнаашкыны 1981 чылдың сентябрь 30-де Запорожье хоорайга болур.

Чээлинге ойнаашкыннарны облигацияларың боттарының ортээн киргиштир 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубль түңнүг кылдыр 20 рубль үнелиг облигацияга доктаатқан. 10 рубль үнелиг облигацияга ойнаашкынның чартының төлөөр. Облигацияларны акчалга кассаларында хостуг салым база дедир хүлээп ап турар.

3 хуулуг чээшкинниң облигацияларын садып алыңар!

ЧАҢГЫС БАЖЫҢДА БЕШ-ДИП

Хорхе Корралес бо хүнде өдүнүң чуртунда, ырак Коста-Рикада ажылдап турар. Чоокта чаа-ла ол эң-өөрү-биле Кызыл шөлге Кремльдиң кызыл сылдыстарынче көрүп турган. Ол Москвага турнечи путёвка-биле эвес, өөренир дээш келген.

1960 чылдың октябрь 1-де эгелээн бедеткел факультединиң кичээлдеринге делегейниң 54 чурттарындан 339 студент аудиторияларын ээлеп турган болза, ам 105 чурттардан келген кадыкмун кижи Н. Лумумба аттыг улустарның найыралы университеттиң ийиралдыг өө-бүлезинде өөренип турар. Совет Эвилелинден чоруй барган, конспектилерни болгаш лекцияларны, өөредилге номнарын болгаш лабораторлуг ажылдарын, берге-даа бол, эртем-биле сегиржип алышкынның онзагай шактарын олар үр-ле утпастар. Оон өске бир чүве база уттундурбас: ёзулуг эң-өөрүн тыпканы. Университеттиң он муң ажыг доозукчулары делегейниң 110 чурттарынга ажылдап турар.

...Аныяк судан геолог университетти 1966 чылда дооскан. Чуртунга баргаш, ол чуртта байлак дээн хромиттиң мөөң чыдар черии ажыктан. Ол ажылышкынның материалдары Москвага камгалаан кандидат диссертациязының үндезини болган.

Бо чылын университеттиң чедя факультеттери интернационалчы өңнүктерни байырлалдыг уткуп алган. Төөгү-филология факультединде бо чылын чаа салбыр — журиалистика салбыры ажыттынган.

А. ПАНКРАТОВ.

Москва.

МАССАЛЫГ

Будуң-Терек суурда почта салбырының эргелекчизи коммунист Зоя Бегзинин удургулазы-биле 1982 чылдың солун-сеткүүлдер чагыдылгазы эгелээн. Бо чылын солун-сеткүүл чагыдылгазы октябрь айга чедерин чон ортузунга тайылбырлап, боттарының күзээнин ёзугаар бижидип алырын оларга сүмелеп турар.

Бо хүнирде чурттакчылар «Шынны» — 95, «Улуг-Хемни» — 55 болгаш «Тываның аныяктарын» — 37 экземплярны чагыткылаан. Мергежилиниң аайы-биле журналдарны 28-ти бижиткилээн. Салбырның хөй-шиитичи тараскчылары, активчилери чагыдылганы организастыг доозарынче кичээнгейни утпадырган.

Ш. ДЕВЕК.

Улуг-Хем район.

Суд залындан

ҮҮЛГЕТКЕН ХЕРЭЭ ДЭЭШ...

— «Турунар, суд келди!» Судтун секретарының ынча дигеп үнү залда олурганнарның кичээнгейнин хаара тудупкан. Суд ажылын эгелээн... Тес-Хем районнуң улус суду херекти сайгарып көргеш, Мерген Шыырапты 6, Данов Чиктолды 4, Сергей Самбыл-ды 2 чылда хосталгалын кадыын шиитпиен.

Үстүнде үш аныяк кижи суд сандайынга чүге олурганнарыл? Херектиң болганын тайылбырлаарга мынды.

1981 чылдың апрель 12-ниң хүнү, 9 шак. База бир күшажылчы хүн эгелээн. Берт-Даг суурнуң аш-чем барааннарының № 2 магазининиң садыгжылары С. Балзанай, О. Серён олар ажылдан эгелээр шагында магазинниң ажыдыпканнар. Баштайгы садып алыкчылар кээп эгелээн.

Ольга Серён садын алыкчыларбиле ажылдап, садыгдап турза, Сиирнмаа Балзанай (магазининиң улуг садыгжызы) дүүн киргеп акшаны хаарылаза салбырынга дужаарыбиле белетккөөр дээш садыгдар далдын артыы талазында өрөлге кирии келгеш, оон иштин бир-де черден улуг эвес чырык чырыдып турарын дораан эскерип каан. Ыяйбээр долгандыр көрүнген. Моон мурнунда соңга турган черде дүй хан каан маңзалар аразындан чырык кирип турары илдеп. Маңзаларны тура катып турган даэрии садыгжы эскерип каан, сезиг ап каан, акша шыгкан каан черинге келген, 3000 ажыг рубль ол-ла черинде болган. Хөй түңнүг акша ол черинде, оорлар чогум чүнү аппарганын дигеп бодал-биле долгандыр олбо четчелей көргүзеэн. Дүүн ажыл шагы доозулганда четчеден каапы водкалыг хааржактарының санының эвээжей бергенин илдеп болган, печенье, пряник, конфета аймаңдан база элээн аппарган болган. Удаваапда ол медээ суурда милицияның участок шагдаазынга келген...

Тес-Хем райкүүскомунун иштики херектер килдизинден оперативтиг бөлүк херектиң изи-биле дораан үнгеш, буруулуг кижилерни илереткен.

Моон мурнунда база оор-хөрек дээш үш удаа шиитпирип чораан Мерген Шыыраптың бажыңындан водкалыг хааржак тывылган, будун хааржактан 12 шил водка арткан болган...

М. Шыыраш, Д. Чиктол, С. Самбыл автомагазин садыгжызы С. Баяндан бир шил водка чээп алгаш ишкеңнер. Оларга ол эвээш, өңнелевчиг болган. Оон-моон арага тып ижерии ораладшаннар — тывылбаан. Магазин—чаңгыс арга ол. Ону М. Шыыраш өөрүгге сүмелээн, Данов биле Сергей эжиниң сүмезин детиндирден башка, удурланмаанчар. Дугурушканын ёзугаар олар баштай суурнуң аш-чем барааннарының № 1 магазининге келгеннер. Каранғы өттүр оорлар ыяй-бээр көрүүгенмнер. Хүлээлгезин эрттирип, ажылдан турган таныыл оорларны ыыаар чагдадыр-даа хире эвес. «Хей-дир» дишкеп, ийиги магазинче углапканнар. Оорлар маңаа улуг идегел-биле келгеннер. Чүге дээрге ук магазинниң таңмылы хүлээнгеп ажылыга харысалга чок, араганы бо-ла ижикпен турар кижи дээрии олар билир. Шынап-ла Серён-оол Чыргал ажылында чок, бажыныңда эзирик болган. Оорларга орук ажык. Магазинниң чаныңга келгеш, инда ёрт айылынга удур тургускан дериг-херекселдер аразындан балды ап алгаш, соңга дуй хан каан маңзаларны тура катып алганнар. Сергей Самбыл соңгалап киргеш, водкалыг хааржактарны даштын өөрүнче үдуруп берген. Херек мынчаар болган...

ССРЭ Конституциязының 61 чүүлүнде мынча деп бижиттингеп. «ССРЭ хамаатызы социалистиг өнчүзүнге камнаар болгаш быжыглаар хүлээлегелиг. Күрүненин болгаш хей-шиитиниң эт-хөреңгизин сам-чыгдаар болгаш төтчегларни чоруктарга удур-демисежирга, чонуң байланга камныг болуру — ССРЭ хамаатызының хүлээлгези. Социалистиг өнчүге халдаан кижилерни Хоойлу ёзугаар шиидер». Чурттуң Конституциязының бо дүрүмү кижи бүрүзүнге хоойлу болур болгаш ону хажык чок күүседири албан.

М. Шыыраш, С. Самбыл, Д. Чиктол хей-шиитиниң өнчүзүнге хол дээш, райпога 360 рубльдиң когаралын чедирип, ол дээш социалистиг хоойлу-дүрүм ёзугаар бурууддатырганнар.

Оңаашкан ажылынга харысалга чогу-биле «аңы-чем бараанарының № 2 магазининиң таңмылы С. Чыргал бээ хоойлу ёзугаар бурууддаан. Бир чыл дургузунда оон ажылдаан акшазының 10 хуузун тыртарын суд доктаатқан.

Хей-шиитиниң эт-хөреңгизин оорлаан херекти сайгарган база бир суд бурууллуг кижилерге хамаарыштыр — бодунуң шиитпелин үндүрген. Социалистиг өнчүү-хөреңгиниң төтчеглекчилеринге бурууллаашаан, оор, төтчеглекчи чоруктарның болу бээрии башлуур чайладыр хемчегларни алырын, үнелиг эт-хөреңгиниң кадагалал, камгаладын күштелдирерии суд бо удаа база катап сагындырган. Социалистиг хоойлу-дүрүм хажыткан таварылга бүрүзүн ханы аңаллзтеп көрүп, мындыг таварылгаларны база катап болдурбазы чугула.

Д. МИЖИТ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Редакциянын адреси: Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 2-24-63, редакторнун орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет туругузут киллистерииин 2-37-13, пропаганда киллизининиң 2-31-75, культура киллизининиң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизининиң 2-21-47, үлетпир киллизининиң 2-31-75, чагаа киллизининиң 2-41-27 информация киллизининиң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейи баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1828.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТС—00898

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1)